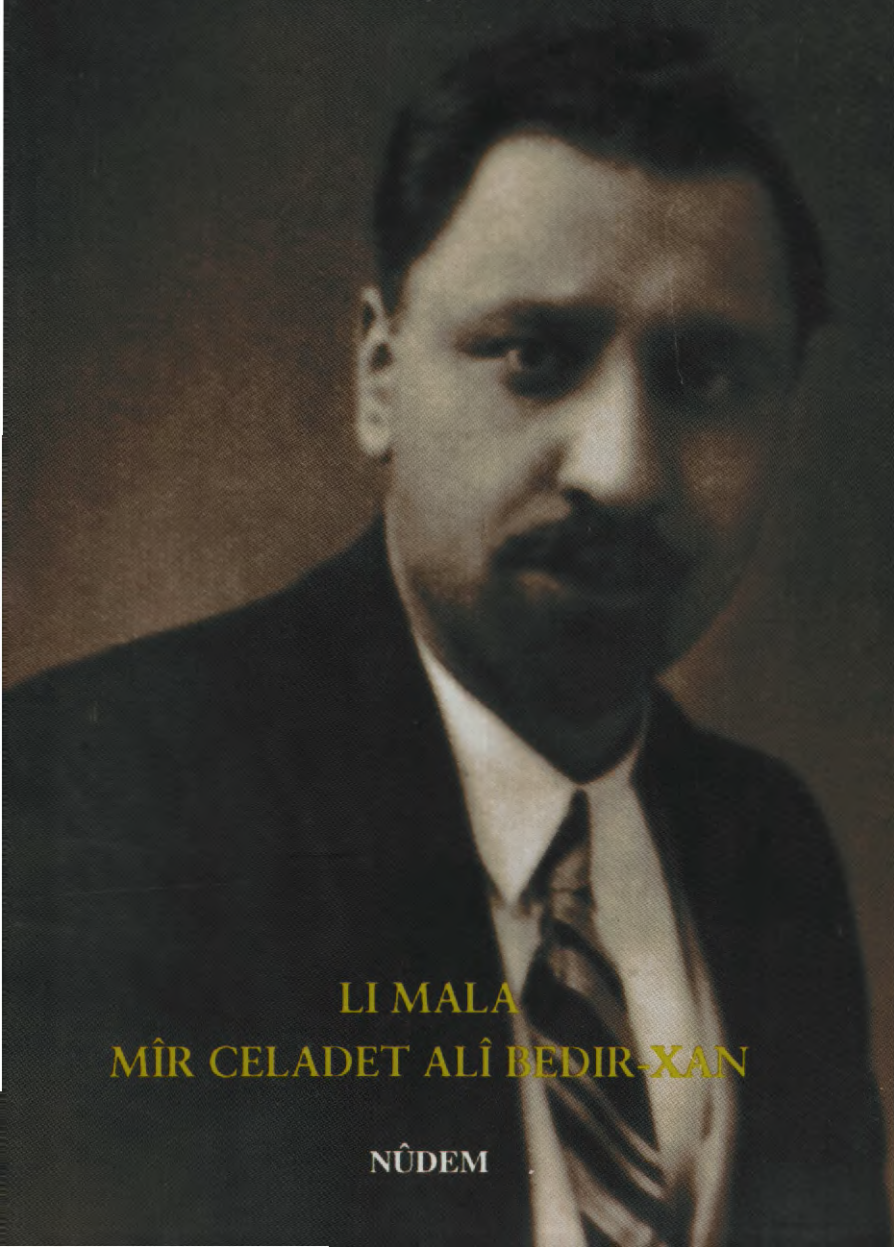

Firat Cewerî

LI MALA
MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN

NÛDEM

LI MALA
MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN

LI MALA
MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN

(Diyalog)

Firat Cewerî

NÜDEM

Weşanên NÛDEM 41
Li mala mîr Celadet Alî Bedir-Xan
Stockholm: 1998

© Weşanên NÛDEM
Pergala bergê û rûpelan: NÛDEM
Wêneya bergê: Portreyê Celadet
Çapa bergê: Jakobsbergs Tryckeri

ISBN: 91 88592-41 3

Box 177
177 23 Järfälla-Sweden
Tel û Fax: 8-583 564 68
8-580 131 62

Me piraniya fotografên Celadet Bedir-Xan ji ba Mahmûd Lewendî peyda
kirine, em gelekî spasî wî dikin.

Ji roja ku min navê Mîr Celadet Alî Bedir-Xan bihîstiyê û Hawara wî xwendiyê, ew li ber dilê min şêrîn û li ber çavên min mezin bûye. Hebûna wî kêfa min aniyê û fikrên wî ji min re bûne rêber. Xurtî û kapasîteya entelektueliya wî ew nefsbîçûk kiriye, nefsbîçûkiya wî ji wî re bûye mezinahî û bi xêra mezinahiya wî ye ku em îro li hêjahiyên xwe xwedî derdikevin. Ji ber ku wî bi xebat û nivîsên xwe hêjahiyên me bi qîmet kirine, behsa edeb û dîroka me kiriye û cihekî mezin û giranbuha daye çand û edebiyata me.

Min biharekê hazirîya xwe kir, çenteyek tije kinc û alavên ku ji bo rêwîtiyê ji min re lazim bûn, amade kir, ji bo hevpeyvînan teybeke biçûk digel deh kasetan xist çenteyekî û min ji Swêdê berê xwe da Sûriyê. Min xwest ez herim mala Celadet Bedir-Xan. Min dixwest ez li mala wî bigerim, bi dotmama wî re li ser wî sohbet bikim, fikir û ramanên wî hê baştir nas bikim, çîroka wî ji devê dotmam û kevaniya wî bibihîzim. Ez hê di balafirê de bûm kelecaneke ez girtibûm, lê gava min ji Şamê xwe bi otobusê gihand Baniyasê û min li deriyê Rewşen Xanimê kire teqînî, di şûna heyecanê de dilşahiyeke di dilê min de pêl da.

Rewşen Xanim ji hundur pêrgî min hat û ez hemêz kirim. Germahiya hemêza wê hemêzkirina diya min ku min deh salan nedîtibû, anî bîra min û wê jî bi hesreta hemêzki-

rina kurê xwe ez şidandim. Em derbasî hundur bûn. Gava min xwest ez pêlavên xwe ji pê bikim, wê nehişt û xwest ku ez tevî pêlavan derbasî ser xalîçeyên raxistî bibim. Tavilê hat bîra min ku ew kultureke fransî ye. Em rûniştin, hema piştî rûniştinê wê cigare îkramî min kir, min cigareke wê pêxist û li hal û wextê wê pirsî. Wê jî li rewşa me û li xebatên me yên li Ewropayê pirsî. Wê gelekî kêfa xwe ji nivîsandina bi kurdî re anî û di bîra min de anî ku divê em hînî xebata bi hev re bibin. Wê gotina xwe ya ku carekê di Hawarê de nivîsandibû dubare kir: "Hûn yekîtiya kurdan bidin min, ez ê Kurdistaneke serbixwe bidim we". Min heq da wê. Gava çaya me hat, min çavên xwe li hundurê odeyê gerandin. Dîwar, bi resimên çarçovekirî yên malbata Bedir-Xaniyan ve xemilandî bûn. Resimên hersê biran: Sureya, Kamran û Celadet Alî Bedir-Xan di ser serê me re bû. Li milê din resimekî bavê Rewşen Xanimê Salih Bedir-Xan, ode dadigirt. Li quncika odeyê, kitêbxaneyek camînî ku kitêbên tê de baş dixuyan hebû. Kursî û maseyên destpêka sedsalan nozdehan hewayeke arîstokrasiya fransî dixiste hundur. Lê xaliyên rengîn û bi neqşên kurdî yên ku dîwana odê nixumandibû, hewayek klasîsma kurdî tevî ya fransî dikir. Li ser maseya me jî çend rojnameyên erebî û du-sê pirtûk hebûn. Wê rojê heta bi derengê êvarê, di ser şivê de û heta bi derengê şevê jî me li ser rewşa dinyayê, rewşa kurdan, dema Celadet, derxistina Hawarê, nivîskarên Hawarê, problemên çap û belavkirina Hawarê û rewşa xwendevanan sohbet kir.

Êdî şerma min nemabû, Rewşen Xanimê jî ez mîna enda-

mekî malê dihesiband û wê tewra wê dikir ku ez jî xwe mî-
na endamekî malê bihesibînim. Min di wê navê re tavilê
benda Celadet Alî Bedir-Xan "Were Dotmam" ya ku ji bo
Rewşen Xanimê nivîsandibû di bîra wê de anî û bîranînên
wê yên ciwanîyê teze kirin. "Erê, erê..." wê jî bi axîn got,
"wî ne bi tenê bi hesreta pismamekî ez hemêz dikirim, lê bi
ya bavekî, bi ya birayekî jî ez hemêz dikirim. Ew mêrê
min, bavê min, birayê min bû..."

Min dît ku Rewşen Xanim di xeyalan de kûr diçe û dix-
waze bi her awayî Celadetê xwe bi bîr bîne, wî di bîranînê
xwe de zindî bike. Hema di wê navê re, ew rabû ser xwe,
çû ji wê kitêbxaneyê camînî du albumên mezin anîn û li
ser masê danîn. Wê pêşî rahişt albuma Celadet û kursiya
xwe nêzîkî min kir û xwest resim bi resim ji min re behs
bike. Wê ez di wê albuma mezin de derxistim rêwîtiyeke
dîrokî. Êdî ez ji dema niho bi dûr ketibûm û ketibûm dema
borî. Nayê bîra min bê ez kengî û çawan ketim nav nivî-
nan û çawan di xew re çûm.

*

Me albumek qedandibû û me êdî li albuma dudan dinêrî.
Di nivê albuma dudan de dengê kuxukekê ji ber derî hat.
Min ji Rewşen Xanimê pîrsa mêvanê bêwext kir, wê got, apê
te Celadet e.

Mîr Celadet derbasî bundurê odeya me bû û bi devkenî got:

– Wey mêvanê delal, tu bi xêr hatiyî!

Min albuma di destên xwe de danî ser masê û ez rabûm ser xwe ku herim destê wî, lê wî nehişt û em çûn rûyên hev.

Paşê wî destê xwe yê rastê danî ser milê min û ji min xwest ku ez li cihê xwe rûnê. Ez rûniştim. Wî jî çakêtê xwe yê reş li ser piştê kursiyê bi cih kir û li kêleka min rûnişt. Ji kincên wî dixuya ku ew ji şahiyekê dihat. Êlegê gewr, gomlekê spî û qerewata belek pir lê hatibû. Simbêlê wî û riha wî ya li ser çengê sivik bû. Bi dostanî destê xwe avêt ser milê min û bi germî got:

– Min bihîstiyê ko te daye ser riya Hawarê û te Hawar ji nû ve çap kiriye. Te bi vê yeka ha pir kêfa min anî, Xwedê emrê te dirêj bike. Ji xwe min Hawar ji bo we derdixist, şikir ji Xwedê re ko hûn bi hebûna wê hesiyane. Êdî ez ê bi rehetî di gorê de binivim.

Gava cigare pêxist, ji bo ku dixana wî bi ser min de neyê, ji kêleka min rabû û li ser qoltixa hemberî min rûnişt. Min jî tavilê kasetek xist teyba xwe ya biçûk û xwe ji pirsan re amade kir.

Min dixwest ez bi wî re li ser her tiştî bipeyivim. Min jê pirsî:

FIRAT CEWERÎ: Gava birayê te Bedir-Xan dimire, rehmetiyê bavê te ji bo wî loriyekê dinivîsîne. Bi rastî jî ew şûra bavê te êgir berdide dilê mirov, mirov pir xemgîn dike. Min ê bixwesta ku tu ji me re wê şûrê bixwînî, lê ez naxwazim derdên te tev bidim, bîranînên ne xweş zindî bikim, ez dixwazim tu hebekî behsa dê û bavê xwe û malbata xwe bikî. Tu bikaribî ji kerema xwe re pêşî bi çend gotinan kalikê xwe Bedir-Xan bi me bidî naskirin wê baş bibe.

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Ew Bedir-Xanê ko ji bona yekîtiya Kurdistanê xebitiye, ji bona serxwebûna Kurdistanê ketiye şer û qrênan û her tiştên xwe di vê reyê de feda kiriye û ji bona wê jî miriye.

Bavê te Emîn Alî jî dabû ser şopa bavê xwe, wî jî ji bo Kurdistanê şer û pevçûn kiriye. Gelo tu ê bavê xwe çawan bidî naskirin?

Ev bavê ko ji min re ne tinê xwîna xwe a pak daye -ew xwîna kurdî ko bi hezar salan ve di zozanên Botan de bi bayên bakurî honik dibû û di Cizîrê de di nav germiya lat û zinarên Burca-belek de dikeliha, û her gav di meydanên şer û rûmetê de ji sîngên dahatiyên malbata Azîzan dihat rêtin û ji tayên wan vedimîzt -lê ez bi dil û hişê kurdanî bi xwedî kirim û xistim wê rêya ko ew bi xwe û bavê wî tê de mirin.

Digel ku diya te bi eslê xwe çerkez e jî, lê ew dîsan bi her awayî bi kurdîtiyê ve girêdayî bû. Ew ji kurdekê kurdîr bû. Tê gotin ku gava tu ê biketa dibistana berbiyê ew aciz bûbû, nexwestibû tu têkevî artêşa tirkî. Ma rast e?

Ev dêya ko gava ez hejdeh, nwazdeh salî bûm û min dil kir ez bikevim mekteba herbiyê, ji min re goti bû: "Ma ji te re ne namûs e? Tuê çawan bikevî mekteba herbiyê û bibî zabîte tirkî. Ev tirkî ko welatê te ji destê te standine, mîletê te xistine xulamiyê, bapîrê te perîşan kirine û hon avêtine zîvari-yê".

Mamoste, bi rastî jî navê malbata te û herweha rola malbata te di dîroka siyasî û rewşenbîriya kurdî de mezin e. Lê malbata te ya mezin û navdar, ji aliyê karbidestên osmaniyan û paşê jî ji aliyê Mustefa Kemal ve gelek tade û neheqî dîtiye. Tu bi xwe jî bûyî şahidê vê neheqiyê û te gelek êş û azar kişandîye. Bi taybetî jî gava di sala 1922an de tu û birayê xwe mamoste Kamran çûn Almaniyayê û li ba kekê xwe Safder bi cih bûn. Piştî wê bi kurtedemekê krîzeke mezin li Almaniyayê dest pê kir û digel krîza li Almaniyayê, trajediya malbata te, tu li Almaniyayê perîşan kiribû. Rewş weha bûbû ku ji bo tu bikarîba bijiya, te kincên xwe firotibûn. Lê te xwend, tu ji zanistê bi dûr neketî û tu her li pêşeroja xwe difikirî. Tu ya rastî bixwazî, tu ji pêşeroja xwe bêtir, li pêşeroja kurdan û welatê wan difikirî. Te hilweşandina malbata xwe, li Almaniyayê mirina kekê xwe Safder û li Misrê jî mirina bavê xwe

Emîn Alî û te têkçûna çend serîhildanên Kurdistanê dît. Te tevgerên siyasî ava kir, tu bû serok jî, lê te paşê bi carekê ve destê xwe ji siyaseta partîtiyê kişand û te xwe bi hemû bêza xwe avêt meydana çand, ziman û edebiyata kurdî. Di eynî demê de, te dest bi weşandina kovarekê kir û te navê kovara xwe jî kire HAWAR. Gelo Hawar çi ye?

Hawar dengê zanîne ye.

Zanîn çi ye?

Zanîn xwe nasîn e.

Xwenasîn?...

Xwe nasîn ji me re rêya felat û xweşiyê vedike. Her kesê ko xwe nas dike; dikare xwe bide nas kirin.

Wê karê Hawara we yê pêşî çi be?

Hawara me berî her tiştî heyina zimanê me dê bide nas kirin.

Çima?

Lewma ko ziman şerta heyinê a pêşîn e.

Gelo mirov dikare bibêje ku Hawar kovareke edebî û çandî ye, ew bi siyasetê mijûl nabe?

Hawarê siyaset ji civatên welatî te hiştiye. Bi siyasetê bila ew mijûl bibin.

Tu dikarî ji kerema xwe re behsa awayê xebata xwe bikî?

Karekî ko bikare biçe serî, divêt jê re pronivîsek bê çêkirin.

We pronivîsa xwe li ser kîjan binge hî lêkiriye?

Me pronivîsa xwe li ser vî binge hî jêrîn lêkiriye.

Tu dikarî ji kerema xwe re niqte bi niqte ji me re behs bikî?

1) Belavkirina elfabêya kurdî di nav kurdan û hînkirina wê. Senifandina zimanzanîna kurdî û hin bi hin di komelê de belav kirin û pêşdetir di şiklê kitêbê de derêxistin.

2) Sehîtiya zarên kurdî û berhevdanîna wan. Sehîti ser mirovatiya zimanê kurdî digel zimanên din ên arî. Sehîti ser bingehên zimanê kurdî, ser dîrok û awayê rabûn û pêşveketina wî.

3) Ber hevkirina çîrok, çîrçîrok û her texlît laje û stranên kurdî û birêve belavkirina wan.

4) Senifandin û belavkirina dîwanên kurdî. Bi van ve jînenîgariyên şair û mirovên bijarte jî dê bîn belav kirin.

5) Sehîtî ser reqs û qeydeyên stranên kurdî.

6) Sehîtî ser her texlît rêzikên kurdî û Kurdistanê, yên zemanê borî û yên îrû û senifandina wan. Sehîtî ser hatinên Kurdistanê û piş û sinhetên kurdî.

7) Dîrok û erdnîgarî:

Sehîtî ser tevayiya dîrok û erdnîgariya welatê Kurdistanê û ser dîroka eşîran, berî, paşî û di wextê Mîr-Şeref de.

Spas ji bo van agahdariyan. Bi rastî jî we karekî mezin daye ber xwe. Bi a min ya herî girîng jî we tradisyona tirkî-kurdî, an jî tenê bi tirkî şikandiye û hûn kovara xwe bi kurdî derdixin. Ev tiştêkî pîroz e. Nizanim, carinan hin der û dor dibêjin ku zimanê kurdî têra siyaset û edebiyatê nake. Gelo cenabê te çiqasî bi kurdî dizane?

Zimanê xwe rind dizanim û min ew bi heft heşt zimanên din daniye ber hev, kitkitên wî hûrhûnandine; qeydeyên wî jî hev derêxsitine, dikarim jî biyaniyan bêtir û qenctir derheqa wî de bidim xuya kirin û zanîn.

Lê mamoste, divê em mikur werin ku zimanê me di her warî de bi pêş neketiye. Helbet sebebên vê hene. Kurd di dema nêzik de nebûne dewlet, zimanê wan serbest nebûye; nebûye zimanê ilm û ticaretê, nebûye zimanê felsefê û bajarvaniyê; loma ew cih bi cih teng maye. An jî di hin waran de teng, di hin waran de jî fireh e. Gelo cenabê te dikare vê yekê hebekî şirove bike. Zimanê kurdî çima teng maye, an jî di ku de fireh e?

Zimanê me îro hem fireh hem teng e.

Fireh e: Bi her tiştê ko kurd pê mijûl bûne, dest dane wan, di wî warî de zimanê kurdî hing zimanên din û ji hinan bê-tir pêş ve çûye, û kemiliye, û ji tu zimanên kemilî bi şûn de ne maye.

Teng e: Herçî ko ji kurdan re nenas mane û kurd pê mijûl ne bûne, di wî warî de zimanê me rawestiyaye, pêş ve ne çûye, di cihê xwe de maye.

Lê zimanê me ji wan zimanan e ko pirsên nuh dizên û birêve pirsên nuh ji wan çar dibin.

Min fêhm nekir mamoste, bi çi awayî?

Herwekî xelkê Geliyê-Goyan, berî çardeh salan, gava tiyare dîtîn, tavil bi zarê xwe balafir nav lê kirin. Ji lewra ko ji banî ji bala difire. Dîsan kurdmancên ko tîlefôn dîtîn, ji mesme-ha wê re bihîstok gotin. Ji ber ko deng pê têt bihîstin.

Bi rastî wisa ye mamoste. Niha tiştêkî nû derketiye ku cenabê te nedîtiye. Kurdan ji xwe ber nav lêkirine. Jê re dibêjin "telefona desta". Herçî swêdî ne dibêjin "Mobil telefon", tirk dibêjin "Cep telefonu". Alman jî mîna kurdan dibêjin "Handy", ew jî tê maneya "telefona desta".

Ez dixwazim tu hebekî jî behsa awayê nivîsandina zimanê kurdî bikî?

Îrû di zimanê me de du texlît kêmanî hene: wînda bûna pirsinen kurdî û ketina pirsinen biyanî nav zmên.

Em çawan dikarin zimanê kurdî ê paqij bi kar bînin?

Di winda bûna pirsan de, pirsin hene ko yekcar winda bûne, hin hene ji zarekî ketine lê di zarekî din de dijîn û çendek hene di axaftinê de kêm têne gotin lê di mamik, medhelok, çîrok û stranan de têne bihîstin.

Em li pey wan in, hin bi hin em wan diêxin dest û diseni-finin û gora mehcetê jî ji nuh ve ser awayê hevedudanîna pirsên kurdî pirsinen nuh çêdikin.

Mîna cenabê te jî pê dizane, di dema nûjen de zimanê kurdî di warê nivîskî de zêde nehatiye bikaranîn. Loma dibe ku zimanê nivîskî ji bo xwendevanên kurd hebekî zehmet be. Gelo ji bo pêşveçûna zimên çî xebatên we hene?

Ji bona pêşveçûna zimên, divêt em bendên xwe bi tevayiya van pirsan binivîstnin û li paşiya her hejmarê ferhengokê danin û tê de mana pirsên ko di zaran de kêm bûne û yên ko ji nuh ve hatine hevedudanîn ji xwendevanên xwe re bidin zanîn.

Ez dixwazim dîsan vegerim ser Hawarê. Ez meraq dikim gelo wê Hawar ji çiqasî carekê derkeve?

Di destpêkê de komela me di panzdeh rûjan de carekê dê derkeve. Piştî çend hejmaran komela me dê bibe hefteyî û li serê her hefteyê dê belav bibe.

Lê di jiyana Hawarê de tarîxên cida hene. Li gora ku di-
viyabû derketa derneketiye, bi derengê ketiye an jî deme-
kê hatiye rawestandî. Gelo tu dikarî ji kerema xwe re ji
me re behsa van tarîxên cida û sebebên rawestandina
Hawarê bikî?

Di jiyana Hawarê de sê tarîxên bîraver hene...

Tarîxa pêşîn: 15 Gulan 1932. Di vê tarîxê de gazî û hawara
kurdan ji dil û devê wan ketine nav xêz û xêzikên çend rûpe-
lan û kovareke kurdî anîne pê. Ji kurdan re Hawar, Haware-
ke nû, Hawara zanîn û danzanînê za.

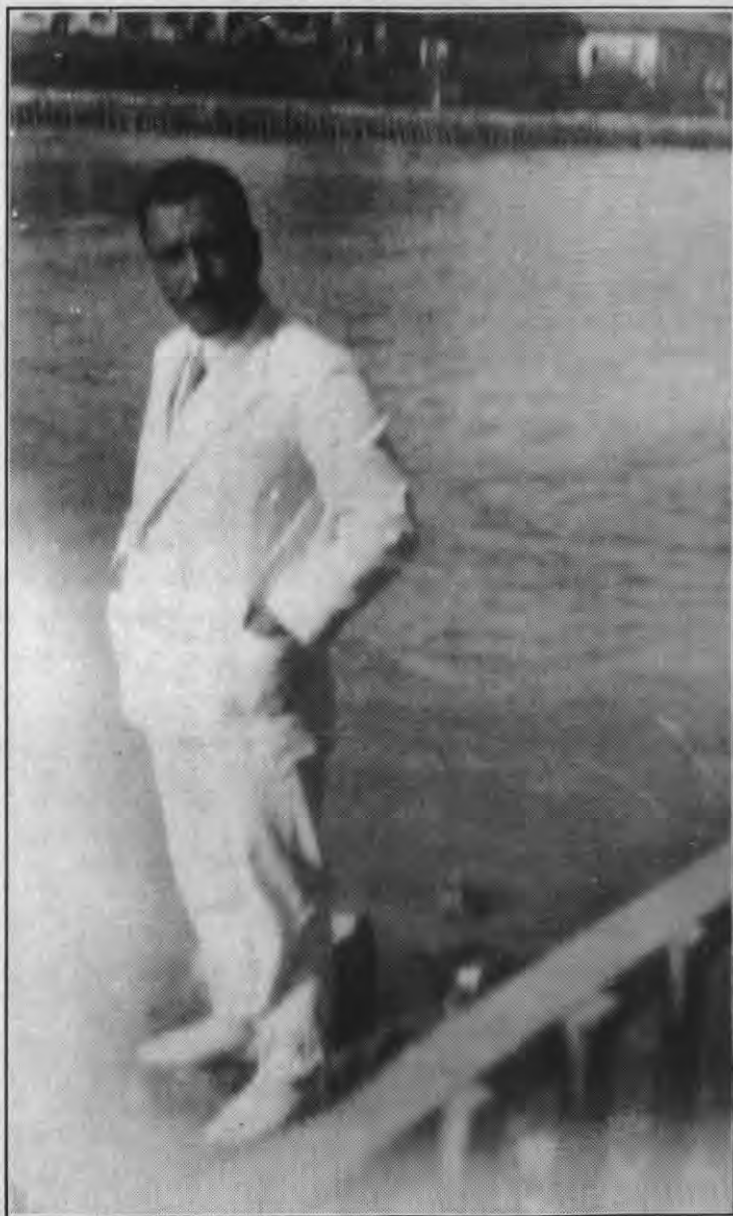
Tiştê ez dizanim heta wê tarîxê kurd ji alfabeyê yekgir-
tî bêpar bûn, an jî di bin nîrên alfabeyên serdestan de
bûn. Gelo ev tarîxa 15ê Gulanê ji bo kurdnancan tê çi
maneyê?

Ev roj di jiyana kurdnancan a civakî û edebî de rojêke tarîxî
ye. Di vê rojê de kurdmanc bûn xwediyê elfabêke biserxwe,
elfabêke kurdî û ji nîrê elfabiyên milletên din, milletên biyanî
xelas bûn.

Tu dikarî alfabeyekê ji bo milletekî çawan tarîf bikî? Alfa-
be çi ye?

Elfabê alek e, ala biserxwebûna heyîna me a edebî ye.

Berê di ser keleha me a edebî re alên biyaniyan li ba dibûn.
Di vê rojê de kurdnancan ew al daxistin, çirandin û li şûna

wan ala xwe a milî daçikandin û ji hêsîriya wan bandêran filitîn, xwe dan ber siha bandêra xwe û di vê qadê de bûne biserxwe.

Min di derekê de xwendibû ku tu di sala 1919an de li ser alfabeyekê dixebitî. Gelo ew alfaba ku tu behs dikî eynî alfabe ye?

Belê, elfabêya ko ji sala hezar û neh sed û nozdehan ve ez lê dixebitîm, min ew di wê rojê de, di rûpelên Hawarê de belav kir.

Em dizanin digel ku bi kurdî dihate peyivandin, pê an nedihat nivîsandin, an jî pir kêr dihate nivîsandin. Yê ku pê dinivîsandin jî mele û feqehên ku di medreseyan de xwendibûn û mîna cenabê te jî pê dizane wan jî alfabe ya erebî bi kar dianîn, yanî bi tîpên erebî dinivîsandin. Gelo di demeke weha de alfabe ya te bi kêr hat? Pê kovar û kitêb derketin?

Kurdmancên ko pê hesiyan û hînî wê bûne îro zimanê xwe bi alfabiya xwe a milî û bêî tu dişwariyê dinivîsîn û kovar û kitêbên ko ketine çapê bi kêfxweşî dixwînin.

Lê Hawarê gelek dom ne kir. Hejmara wê a bîst û şeşan di 18ê Tebaxa 1935an de belav bû û ji hingê ve Hawar nema derket.

Lê hîmê xwendin û nivîsandinê, elfabê belav bûbû û piştî razandina Hawarê jî gelek û her gav nebin jî carcara hin kitêb

diketin çapê û digihan destê kurdmancan.

Di wan salan de ji kurdên ko bîrewerê heyîna xwe ne û di dilê wan de rûmeta millet û welêt heyê bi hînbûna xwendin û nivîsandina zimanê xwe xebitîn û zanîna xwe pêş ve birin. Ew ne bi tenê xebitîn û elimîn, lê xebitandin û elimandin jî. Belê ew ji vî milletê bêdibistan re bûne dibistan, dersa welatîyên xwe gotin û ew gihandin; ji wan mirovên nezan mirovîne xwenda anîne pê.

Lê belê gava ku mirov li hejmara kesên ku bi xwendin û nivîsandina zimanê kurdî ve mijûl in dinêre, mirov dibîne ku hejmara wan gelekî kêr e. Herçiqas cenabê te dibêje ku ji wan mirovên nezan mirovîne xwende hatibin pê jî, bi ya min hejmara wan mirovên xwende ku cenabê te bi lêv dike jî, pir kêr e. Bi raya min ger xwende û zana, dewlemend û siyasetvan dest biavêjin bikaranîna zimanê kurdî hingî wê pîrsgirêka zimanê kurdî jî zû çareser bibe. Mîna cenabê te jî pê dizane, hinek hene di civatan de li ser ziman û edebiyata kurdî dorê nadin kesî, lê gava dor tê ser wan, mirov dibîne ku ew bi xwe guh nadin zimanê kurdî, ew bi xwe bi kurdî nawxînin û nanivîsînin û herweha ew zarokên xwe jî hînî kurdî nakin. Gelo nêrîna te di vê derheqê de çî ye?

Yên ko xwe, bi gotinê, kurdên qenc û welatparêz dihesibînin wextê xwe bi kurt û pistên pûç û vala derbas kirin û ji lewre hêj (e) û (ê) ji hev ferq nakin. Lê ew bi zimanê biyaniyan û hinekê wan bi çendekan dizanin û hin hene ko di wan zima-

nan de xwende û zanayine xurt in jî. Lê bi zimanê xwe ê mader, bi vî zimanê şêrîn û delel, bi zimanê da û dapîr, bi zarê kal û kalikên xwe nizanin.

Ji xwe ez jî vê fêhm nakim. Ew sibehê heta êvarê qala bindestiya kurdan dikin, qala qedexebûna li ser zimanê kurdî dikin, qala kultura kurdan dikin, lê ew bi xwe hewl nadin ku bi zimanê kurdî bipeyivin, bi kultura kurdî perwerde bibin û di rabûn û rûniştina gelekkan ji wan de heyraniya biyaniyan heye. Mamoste, carinan bi min wisa tê ku ew ji ber ziman, kultur û rabûn û rûniştina miletê xwe şerm dikin; ji ya xelkê hez dikin. Ger ne wisa bûya, diviyabû wan berî her tiştî, li her derê, bi înad zimanê xwe bi kar bianîna. Tu ji mirovên welê re çi dibêjî?

Mirov dibêje qey ew ji bin hikmê bandêra biyaniyan naxwazin derkevin û hêsîrî bi wan şêrîn e. Heke welê ye, divêt rayekî biyaniyan di wan geriya be. Rakî welê ko bi dizîka bi wan ve bûye. Herwekî şairê sorî gotiye:

Her kesî kurd naseraw bî hez be bonî kurd ne ka
Pirsiyarî daye ley ka ta le babî xoy biga

Belê ew bi zimanê xwe ê mader nizanin.

Dibe ku jî zimanê wan ê mader, yanî kurdî giran be, zehmet be, loma ew nikarin wisa zû hîn bibin. Tu di vê

derheqê de dikarî çî bibêjî?

Xwendin û nivîsandina kurdî ji her zimanî hêsantir e. Min bi xwe ceribandîye, kurdekî nezan, li gora şehrazariya xwe di wextekî gelekî kurt de hînî elfabiya xwe dibe.

Wextekî çiqasî kurt?

Ji pênc heta sih rojî.

Yanî ew dikarin di hundurê demeke weha kurt de hînî zimanê xwe bibin lê dîsan jî naxwazin. Ev tiştekî pir ecêb e, Xwedê vê sosretê bi serê tu milletên din de neyne. Wê çaxê ev bobelatek e ku bi serê kurdan de hatiye. Tu ya rastî bixwazî, mirov carinan ji van celeb kurdan pir hêrs û aciz dibe. Ez dizanim ku carinan cenabê te jî pir aciz bûye, heta te carekê ev çend rêzên han nivîsandibûn: "Malxîtabino! ma we ewçend wext nîne, hon ko ji bo hînbûna zimanê biyaniyan bi salan ve xebitîne û îro jî dixebitin, ji bona bikarin "fînfoneke" derewîn bi lêv bikin. Kuro eyb e, şerm e, fehîr e, an hînî zimanê xwe bibin, an mebêjin em kurd in. Bê ziman kurdîtî ji we re ne tu rûmet e, ji me re rûreşîke giran e."

Digel vê jî ez bawer dikim hinek hene ku bi her awayî hewl didin ku hînî zimanê xwe bibin, ew dixwazin bi her awayî ji bin bandora biyaniyan derkevin. Dibe ku hejmarê mirovên wisa kêm bin, lê dîsan jî heye. Tu ji mirovên weha re çî dibêjî?

Pesn û şahaş û hezar pîroz ji wan re ko hînê xwendin û nivîsandina zimanê xwe bûne û bi vî awayî mifta heyîna xwe xistine bêrika xwe û ji bin bandêra biyanî bi der ketine.

Heyf û xebînet û hezar mixabin, nemaze ji wan re ko bi zimanên din dizanin bixwînin, hinvîsînin û elfabiya zimanê xwe hêj nas nakin.

Hin kes hene mamoste, dibêjin, êdî ji me çûye, em bi emir in, ji bo me êdî dereng e ku em bikaribin hînê zimanê xwe bibin. Ma rast e, ji bo hînbûnê derengê heye?

Ji bo hînbûnê tucaran wext ne dereng e, û wextê hînbûnê li tu kesî nabore.

Gelo tu ê bikaribî ji kerema xwe re behsa tarîxa Hawarê a sisiyan bikî?

Tarîxa sisiyan panzdehê Nîsana sala hezar û neh sed û çel û yekê ye.

Hawarên pêşîn, her bîst û şeş Hawar xebitiye kurdmancan hînê elfabiya wan bikin. Herwekî me li jor got, Hawar di nav miletê xwe ê bédibistan de, kêm û zêde karê xwe bire serî. Hawar dîsan dê bixebite û tişteki din jî bi ser ve zêde bike.

Wê çiyê din bi ser ve zêde bike mamoste?

Gramêr. Di Hawara pêşîn de min elfahêya xwe belav kiri bû. Di vê hejmarê de ezê dest bi belavkirina gramêra xwe bi-

kim. Ev di zimanê kurdmançî a nivîskî de gaveke nû ye. Ji xwe hîmê zimanekî li ser sê hêmanên bingehîn sekîniye: elfabê, gramêr û ferheng. Me elfabê belav kir, îro jî dest bi belavkirina gramêrê dikin, ko Xwedê hez kir ferheng jî li pey e.

Em dizanin ku ziman berî giramerê tê. Yanî gava xelkê pêşî dest bi axaftinê kû ine ew ne ku li giramerê fikirî ne. Pêşî ziman ava bûye û paşê jî ji wî zimanî re hin qeyde hatine danîn. Lê paşê ew qeyde wilo bûne, ku mirov li gora wan qeydeyan neçe, şaşiyên zimên beloq xuya dikin. Yanî qeydeyên zimên û giramer bûne zimanê zimên. Lê ez dixwazim dîsan jî ji cenabê te bipirsim, giramer çi ye?

Gramêrzanan gramêr bi awayên têvel tarîf kirine. Bi kurtî gramêr tevayiya qeydeyên rastaxaftin û rastnivîsandina zimên e. Ev qeyde bi xwe ji zimên têne der. Belê herkes bi zimanê xwe ê mader bêî ko bide eqlê xwe rast daxêve. Ev rastî bi hin qeydan tête pê û mirov dema xeberdanê de bêî ko bizane bi wan ve diçe.

Gramêrzan li van qeydan hûr dibin, van ji hev derdixînin û disenifînin. Tevayiya van qeydan gramêr bi xwe ye.

Gelek spas mamoste. Lê ev agahdariyên ku te dan qeydeyên giştî ne û ji bo hemû zimanan derbas dibê. Ez dixwazim fikra cenabê te ya di derheqa gramera kurdî de hîn bibim. Bi vê ve girêdayî jî ez meraq dikim gelo te kengî dest bi xebata gramêrê kiriye?

Gramêra ko ez îro di Hawarê de belav dikim, min bingehên wê di sala 1929an de li Hesîçê danî bû. Ji hingê ve ez lê dixebitim. Pêrar min gramêreke dibistanî digel hînek û wezîfan çêkiri bû. Bi destpêkirina şer min nikari bû ez wê bigihînim çapê.

Lê ji milê din hewcedariya me hi gramêrê roj bi roj bêtir dibû. Xortên ko hînî xwendin û nivîsandinê dibûn, dihatin û li qeydeyên zimanê xwe dipirsîn, gramêrek dixwestin.

Di vê navê de me destûra derêxistina Hawarê ji nû ve stand. Hingê min dest bi senifandina gramêreke din kir. Ne gramêreke dibistanî, lê bingehên qeydeyên gramêra kurdmançî... Ji milê din min kitêbeke biçûk bi navê "Kitêba Sînemxanê" nivîsandi bû. Ev kitêba biçûk ji bo zarokan gramêreke biçûk e.

Mala te ava mamoste. Bi rastî bi xêra vê gramerê û bi xêra alfabeya ku cenabê te bingehê wê daniye, em îro dikarin bi hêsanî bixwînin û binivîsînin. Lê ji ber ku hê jî dibistanên kurdî vebûne, kurd di dibistanan de bi kurdî naxwînin, loma zimanê kurdî bi qasî ku tê xwestin û bi qasî ku pêwîst e di nava xelkê de belav nabe û loma jî hejmara kesên ku hînî qeydeyên zimên dibin kêm û bi sînor dimînin. Di vî warî de tu şîret an jî pêşniyazeke te beye?

Belê bi tenê hînbûn ne besî me ye. Divê em hîn bikin jî. Her kurdê ko xwendin û nivîsandinê dizane divêt yên ko nizanin bielimîne. Ji kurdê xwende re divêt, heke ber destên

wî de kurdên nezan nînin, li wan bigere, wan peyda û hîn bike.

Bi hinan hînkirin bi qasî hînhûnê xweş e, heye ko xweştir û bi rûmetir e jî. Belê heke hînbûn berhevkirin û standin e, hînkirin dander û dayîn e. Ji xwe kurdmanc bi nav û deng in ko destê danê ne.

Di vî warî de gotineke te ji xwendevanên me re heye?

Belê hîn bin û vê carê ji berê bêtir û çêtir û bi awakî tekûz. Berê di destên we de bi tenê elfabê hehû, niho gramêr jî gi-haye we.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Digel ku te evqas tehb dîtiye, te bingehê alfabe û gramera kurdmancî daniye û te bi hemû jiyana xwe xwe fedayî vî karî kiriye jî, dîsan kurd zêde Hawarê naxwînin. Ev yeka han jî ji nameya xwendevanê te diyar dibe. Xwendevanekî te î bi navê Hebeş Smaîn di sala 1941ê de ji te re ev çend rêzên ha nivîsandibûn: "Ezbenî! Îro ji postê pênc heb Hawar li ser navê min hatine. Ez hevî dikim ji niho û pê de ji min bi tenê re hejmarekê bişîne. Ji ber ko kes Hawarê naxwîne".

Te ev nameya ha di nava rûpelên Hawarê de jî weşand.

Çima? Armanca te bi vê yekê çi bû?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Vîtika Mîrza Hebeş Smaîn peyameke tehil û şêrîn e. Şêrîn e, ji ber ko ew rastiye dibêje. Lê belê ew rastî bi xwe tehil e. Belê Mîrza Smaîn ji xwediyê Hawarê hevî dike ko jê re ji yekê bêtir Hawaran neşîne.

Çima mamoste? Ma qey bi rastî kesî Hawar nedixwend?

Çimkî di welatê wî de kes Hawarê naxwîne û pê bendewar nabe.

Ez bawer dikim Mîrza Hebeş nameya xwe ji Mekteleyê ji te re şandibû. Ma qey kurd li Meketeleyê tunebûn? An hebûn lê mîna kurdên îro guh nedidan xwendina zarê xwe? Ji xwe wê demê çi bigire bi tenê Hawar bi zarê wan derdiket. Em bibêjin gundî û nexwendan bi girîngiya wê nizanîbûn, lê ma gelo dewlemend, şêx û axayên kurdan nikarîbûn Hawarek xwedî bikin?

Mektele û kaniya Ereban di Sûriyê de merkezine kurdmancan in. Ew erd birekî deşta Sirûcê ye; meqamê begler û axalê û eşîran e. Ma rewayî heq e ko Mîrza Smaîl, di welatekî kurdmancan de ji çar hejmarên Hawarê re xwendevanan peyda nekit. Heke di dora kaniyê de hêj ew kurdên xwendanînin jê bi tenê mezinên kurdan berpirsiyar in. Emê li hêviya pêjna dengê xwe bimînin.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Digel nebûna xwendevanan jî te dîsan Hawara xwe derdixist. Ez bawer dikim ev ji ber dûrbînî û baweriya te ya xurt tê. Te bi vê xebata xwe rola zîlamê ku zîmanek xelas kiriye, leyist. Min çîroka vî zîlamê ku zîmanek xelas kiribû jî ji te bihîstibû. Tê gotin ku zîlamek dikare zîmanekî xelas bike, ji mirinê vejîne. Gelo ev mumkun e mamoste? Çawan zîlamek bi serê xwe dikare zîmanekî mirî xelas bike û zîndî bike?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Belê heke ew zîlamê xurt û bi vên peyda bû zîlamek dikare zîmanekî jihevdeketî saz bike û carina zîmanekî mitî vejîne.

Gelo mînakên wilo li dinyayê hene? Dî dîrokê de yekî welê heye ku zîmanek xelas kiriye?

Herwekî em ê niho bibêjin ew zîlam peyda bûye û zîmanekî mirî vejandiye û ew xistiye nav zîmanên zîndî, nav wan zîmanên ko mirov pê daxêvin û mexsedên xwe pê eşkere dîkin.

Ev gotina "zîmanê mirî" û "zîmanê zîndî" bala min dikişîne. Ma çawan zîman dikarin bimirin an jî zîndî bimî-

nin? Xuyaye cenabê te zimanan jî dişibîne rihberan. Tu dikarî ji kerema xwe re bi çend gotinan vê mijarê hebekî vekî?

Ji awirê jiyînbariyê ziman wek mirovan û wek her heybera rihber dizên, dijîn û dimirin.

Ji zimanên mirî hin hene warkor û kordûnda diçin, di pey xwe re tu tiştî nahêlin; ne kêl ne kitêb. Hinên din di pey xwe re eserine mezin, kitêbine hêja dihêlin û ew kitêb hetanî îro jî têne xwendin. Lê ew ziman bi xwe mirî ne, ji ber ko êdî ew ne zimanê devkî ne û tu kes bi wan napeyive.

Ev kîjan ziman in mamoste?

Li Ewropayê latînî, li rohelatê nîzing ibranî zimanê mirî ye.

Te got, ibranî zimanekî mirî ye... Lê belê îro gelek kes bi ibranî dipeyivin. An gelo ez şaş im?...

Lê herçî ibranî êdî ne zimanekî mirî lê belê zimanekî zindî ye.

Ji gotina te xuya dibe ku ibranî berê zimanekî mirî bû lê niha zindî bûye. Ma kê ew zindî kir, çawan zindî bûye?

Belê ew mirovê bivên di nav cihyan de derket û zimanê ibranî vejand. Ibranî zimanekî samî, zimanekî kevnare, hevalê erebiyê ye. Tewrat yek ji çar kitêbên mezin pê hatiye gotin û

nivîsandin. Bi tenê zanayan pê dizanîn û di kiniştan de tew-
rat bi vî zimanî dihate xwendin.

**Baş e, ma berê cihû bi kîjan zimanî dipeyvîn? Gelo zi-
manekî wan yê milî tunebû?**

Herçî cihî bi zimanine din, bi zimanên welatên ko tê de rû-
diniştin xeber didan. Yanî cihyan zimanekî milî, zimanekî
xweser nîn bû û ji lewre wan bi zimanên xelkê xeber didan.

**Ez dixwazim dîsan vegerim ser rola kesekî ya xelaskirina
zimanekî. Cenabê te got ku zilamek dikare zimanekî xe-
las bike. Tu bikaribî ji kerema xwe re mîsaleke konkret
bidî wê baş bibe...**

Di welatê ûris de xortekî cihî bi navê Elyêzer bin Yehûda he-
bû... Yehûda didît ko halê miletê wî ji halê her miletê din
xirabtir e. Cihî ne bi tenê bê welat û bê hikûmet in; lê zima-
nê wan jî nîne û bi zimanên xelkê xeber didin.

Xortê cihî qerara xwe da û di dilê xwe de got: divêt cihî ve-
gerin welatê pêşiyên xwe, welatê kurên Îsrâîl, û dîsan divêt
ko cihyan jî weke xelkê zimanek hebe û têk de pê baxêvin.
Ew ziman jî zimanê pêşyan, zimanê ibranî ye.

Û Yehûda hînî zimanê xwe bû...

Yehûda hînî zimanê xwe bû û di sala 1878an de qesta Parîsê,
qesta wî bajarê mêvanhewîn kir.

Çima ew neçû Felestîne lê çû Parîsê?

Li Parîsê, Elyêzer bin Yehûda têkilî cihiyên Parîsê bû. Elyêzer ji alîkî zimanê xwe pêş ve dibir û ji aliyê din fikrên xwe ên milî belav dikirin.

Ma qet kesekî weke Elyêzer biazil li dinyayê an jî li Parîsê tunebû? Gelo welatîyên wî bi a wî dikirin, didan dûv fikrên wî?

Welatîyên wî bi xwe lê radibûn û heye ko digotin ev mirov dîn e. Lê Yehûda guh ne dida wan û ji esera xwe a mezin re bi vênêke xurt û mezin û bi serê xwe dixebitî. Yehûda kiribû serê xwe ji miletê xwe ê bêziman miletekî biziman bîne pê.

Di sala 1881ê de Elyêzer keça mamosteyê xwe ji xwe re anî û berê xwe da Felestîne. Bi vî awayî jinikek, hîmê xanimanekê, keti bû destê wî. Zaro wê bidana pey. Yehûda, bi rê ve, di vaporê de dersa jina xwe got û heranî ko gehîştin erdê Felestîne jina wî hînî çend pirsên ibranî bûbû.

Gava pê li erdê pêşiyar kirin Yehûda gote jina xwe, ji niho û pê de emê bi tenê bi ibranî xeher bidin.

Te got ku jinik di vaporê de hînî çend gotinên ibranî bûbû û mêrê wê jî, yanî Mîrza Elyêzer biryarê dide ku li malê bi tenê bi ibranî bipeyivin. Baş e, wê çawan ji hev tê bigihîştina?

Ibraniya jinikê gelek hindik bû. Jinikê kir ne kir lê mêrê wê

ji qerara xwe ne geriya. Ne hewceyî gotinê ye ko zaroyên Yehûda hetanî ko bûne xort ji ibranîyê pê ve bi tu zimanî ne dizanîn û ji lewre di nav xelkê de lal dihatine hesabandin.

Ma ne guneh bû ku ew zarok bi tenê bi ibranîyê dipeyivîn? Çi beqî wî li zarokên wî hebû?

Lê bi vê laliyê miletê cihê wek miletine din bû xwediyê zimanekî, xwediyê zimanekî xweser.

Gelo rewşa Yehûda a aborî çawan bû? Ger ew bi tenê bi ibranî dipeyivîn ez bawer dikim wê ji bo wan dîtina kar jî zehmet ba, ma ne welê ye mamoste?

Yehûda û xelkê mala wî di zîvariyê de dijîn. Lê çî xem. Ji fikirine mezin re fedekarîne mezin divêtin. Ji ber ko xelk bi derbekê bîra fikra mezin nabe. Yehûda nanê tisî dixwar, lê gava didît ko xelkê mala wî bi ibranî xeber dida, bawer bikin xwe bextiyartirê mirovên dinyayê dihesiband.

Xuyaye rewşa Yehûda dişîbiya rewşa me ya îro. Em jî îro di bundurê zîvariyê de dijîn, lê em dixwazin zimanê xwe zindî bihêlin. Em bi nanê zarokên xwe kovar û pirtûkan çap dikin. Ez naxwazim gazinan bikim, lê ez dikarim bibêjim ku kovara Nûdemê ji aliyê moral ve ez bilind kirime, lê di warê aborî de jî ez li paş biştime. Ji xwe herçî rewşa cenabê te ye, xanima te Rewşen Xanimê jî min re behs kiribû, ez pir li ber ketibûm, lê tu li ber çavên min

mezintir bûbûyî. Û bi xêra te ye ku ez û bi dehan kesên mîna min îro dane ser vê riyê...

Ez dixwazim dîsan vegerim ser mîrza Yehûda. Ew bi rastî jî mirovekî pir entresan xuyaye. Li dinyayê mirovên weha pir kêr in. Ez ne şaş bim te behsa wî û derxistina rojnameyekê jî kiribû. Ew çawan bû mamoste? Ger xwendevan tunebin, gelo maneya derxistina kovar û rojnameyan heye?

Dawiyê Yehûda rojnameyêke bi ibranî belav kir û ji xwe re xwendevan jî peyda kirin. Bi rê va û di hin dibistanên cihê de dest bi xwendina ibranîyê jî kirin.

Ji milê din Yehûda ferhenga miletê xwe çêdikir û bêjeyên ko di zimanekî mirî de nînin ew jî pêk ve tani. Zimanê ibranî jî di nav cihyan de belav dibû. Di sala 1922an de gava Elyêzer bin Yehûda mir zimanê ibranî yê ko berî 30-40 salî zimanekî mirî bû, hû hû zimanê miletêkî. Ev ziman îro di Felestîne û di rex erebî û Îngilîziyê de zimanekî resmî, zimanê dewlet û hikûmetê ye jî.

Bi rastî jî gava mirov li serpêhatiya vî camêrê cihû guhdarî dike, mirov ji kurdan aciz dibe. Camêr zimanekî mirî zindî kiriye, lê kurd zimanê xwe yê zindî dikujin, an jî ji kuştina zimanê xwe re temaşevan dimînin, lê xwedî dernakevin, wî naparêzin. Ma ne welê ye mamoste? Di vê derheqê de bangeke te ji kurdan re heye?

Kurdino, eve zilamek û zimanek û tiştê ko bi vîna zilamekî

tête pê. Di kar û biserhatiya vî zilamî de pend û derseke mezin heye. Herçî milletên bindest û bêziman an bê zimanê nivîskî divêt jê ibretê bigirin. Herçî em kurd, me ziman, me zimanekî delal heye û em pê daxêvin û piraniya me ji vî zimanî pê ve bi tu zimanî nizanin. Bi tenê divêt em hînî xwendin û nivîsandina zimanê xwe bibin.

Ew camêr yek bû ku li zimanê xwe xwedî derket û ew ji mirinê şiyar kir û zindî kir. Lê ez bawer dikim ew nayê wê maneyê kur xelaskirina zimanekî an jî ya miletekî bi tenê bi zilamekî ve girêdayî ye. Cenabê te çi dibêje gelo?

Îro hînbûn û xwendina zimanê mader ji bo her milletî êdî ne bi tenê wezîfeke şexsî lê wezîfeke milî ye jî. Herçî bi vê wezîfê ranebûne, wezîfa xwe a milî pêk ve ne anîne û bi kêrî milletê xwe ne hatine. Ji bona ko mirov bikare xwe ji miletekî bihesibîne divêt bi kêrî wî bêt.

Bi rastî gava ku mirov kûr lê difikire, mirov rewşa te dişibîne rewşa Elyêzer bin Yehûda. Erê zimanê kurdî mîna zimanê ibranî nemiribû, lê çi bigire di warê nivîsandinê de zimanekî mirî bû. Lê cenabê te bi hêzeke xurt, xwe da vê yekê û ji me re bingehê zimanê me yê nivîskî danî. Çiqasî cihû spasdarê Elyêzer bin Yehûda be, divê kurd jî ewqasî û hê bêtir jî şikardar û spasdarê cenabê te bin.

Piştî ku bingehê zimên hate avêtin û te em kîrin xwediyê alfabeyeke xweser, ez dibêjim wê xwendin û nivîsandina wî jî ne ewçend zehmet be. Ne welê ye mamoste?

Piştî ko em kurd jî wek milletên din bûne xwedyê elfabeke xweser, xwendin û nivîsandina zimanê me gelek hêsanî bûye.

Çawan? Yanî kurd di hundurê demeke çiqas kin an dirêj de dikarin hînî xwendin û nivîsandina zimanê xwe bibin?

Tecribê şanî daye ko li gora jîriya mirov kurd ji heftê heta çar heftan de dikarin hînî xwendin û nivîsandina zimanê xwe bibin. Belê piraniya kurdan bi tenê hi zimanê xwe ê mader dizanin û ji lewre li mal be ji derve be bi tenê bi kurdî dipeyivin.

Lê ev jî rastiyek e ku hinek kurd asîmîle bûne, zimanê xwe ji bîr kirine, lê kurdîtiya xwe înkâr nakin û heta ji bo kurdîtiyê tîn girtin, îşkencê dibînin û bi salên dirêj di girtûgehan de radizên. Lê mixabin, ew bi kurdî nizanin. Gelo pêşniyazeke te ji bo van mirovên me heye?

Di nava kurdan de hindikahîke kiçik heye û xelkê vê hindikahiyê an di welatê xerîbiyê de bûne an îro tê de dijîn. Tiştê ko ji vê hindikahiyê re divêt, heke bi zimanê xwe nizanin berî ewilî hînî wî bibin û piştî di nav mala xwe û bi zar û zêçên xwe re herwekî Elyêzer dikir bi tenê bi kurdî xeber bidin.

Belê ji van kurdan re divêt, gava ji derve tîne mal, herwekî cilên xwe ji xwe dikin û wan bi cilên malê diguhêrînin, zi-

manê xwe jî welê biguhêrînin û bi zimanê kuçê di nav malê de naxêvin û zimanê malê, zimanê mader wek tiştêkî miqedes hilînin.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Hîn ku sohbeta me li ser zimên e, serpêhatiyeke te hate bîra min. Tu carekê ji bo kirîna kaxezên Hawarê çûbûyî Bêrûdê. Tu hingî li barkêşekî kurmanc rast hatibûyî. Yê barkêş bi dîtina te gelekî kêfxweş bûbû. Gava tu li dikana kaxezfiroş dipeyivî, ew barkêşê ha her dikeniya. Ez bawer dikim ew ji ber kurmanciya te ewqasî kêfxweş bûbû. Ne ku wî zarê kurmancî nebihîstibû, li gora gotina wî, wî her roj ji hevalên xwe yê barkêş kurmancî dibihîst. Ez bawer dikim ew kêfxweş dibû ku kurmancî ji devê mîrekî û rewşenbîrekî dibihîst. Xwedê giravî gava tu dipeyivî, wî bi devkenî li te guhdarî dikir. Hingî te jê re gotibû çi?

CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Xorto, te xêr e, çire dikenî?

Wî gotibû çi?

Gotibû, xêr e ez xulam, ji kêfa kurdmanciyê, ji kêfa kurdmanciya te dikenim. Belê li Bêrûdê kurdmanc zehf in. Ji sibê

heta bi êvarê em bi kurdmancî xeber didin. Lê gava ji devê te dibihîzim hêj bêtir kêfa min jê re têt. Ax ez xulam, tu nizanî kurdmancî çiqas şêrîn e.

Te çi lê vegerandibû mamoste?

Na herê, kurmancî kengî bûye şêrîn.

Ev ji bo min balkêş e. Ez dixwazim bizanibim ka gelo nêrîna barkêşekî li ser zimanê kurdî çi bû. Gelo wî gotibû çi?

Gotibû, bi serê te yê ezîz, tu ziman wek kurdmancî ne şêrîn e. Ez bi tirkî rind nizanîm, lê min ew gelekî bihîstiyê. Li Iraqê min erebî û ingilîzî gelekî bihîstine. Li Sûriyê her rûj erebî û frensîzî dibihîzim. Ez van datînim ber hev û dibînim ko şêraniya zimanê kurdmancî di tuwan de nîne. Lê çi fêde ew bi kurdmancî nizanî.

”Ma bizaniyana çi dibû?”

Hingî, ji kurdmanciyê pêve bi tu zimanan xeber ne didan...

FIRAT CEWERÎ: Tiştêkî balkêş li ba te heye, mamoste! Digel ku tu mîr bûyî, te tu caran xwe li ser serê kurdan mezin nedikir. Digel tu evqasî geriyayî û te evqas dinya dîtîye, te tu caran kurd biçûk nedidîtin. Ne ku ez pesnê bêsebeb didim, na xêr, ez vê helwestê di hemû nivîsên te de dibînim. Te her tim guh daye kurdan, te ew biçûk nexistine, te erza wan neşikandîye. Bi rastî jî gava mirov nivîsên te dixwîne, mirov dibîne bê tu çiqasî teşwîqkar bû. Bi ya min ev aliyê te zehf erînî ye. Ji zarokan bigire heta bi şivan û nexwendîyan te kurd teşwîqî xwendin û nivîsandina zarê kurdî dikir. Hin mînakên ku têne bîra min ez dixwazim ji cenabê te bipirsim. Gava te dest bi derxistina Hawarê kiribû, ji kurê Mihemed beg Wecdî Cemîl li ser xwendina kurdî ji te re nameyek şandibû. Ez bawer dikim Wecdî hingî sêzdeh salî bû. Bi rastî jî nameya wî agir berdide dilê mirov. Ew ji gotinên sêzdehsaliyekî wêdetir, şîret û gotinên kalekî heştê salî î bi tecrube tîne bîra mirov. Ew vê dawiyê li Ankarayê bi cih bûbû û hal û wextê wî jî xweş bû. Gava min bihîstibû ku ew li Ankarayê ye, min dil kir ku ez digel nameya wî biçim seredana wî û jê re bibêjim: "Mamo, va ye me jî dest bi nivîsandina zarê kurdî kiriye", lê hew min bihîst ku Wecdî beg wefat kiriye.

Ez dizanim ku te ji Wecdî re bersivê nivîsandibû. Ger tu bikaribî ji kerema xwe re ji me re bi kurtî behsa wê bersivê bikî wê pir baş bibe. Ji ber ku di wê bersivê de ji bo biçûk û mezinên kurdan şîretin gelekî baş hene.

Belê Wecdî bi salan kurdekî kiçik e lê ji bona dawiyê hêviyê-ke mezin e.

Çavên min Wecdî!

Eve herwekî te dil kir, min jî welê, benda te êxiste Hawarê û belav kir. Ji benda te re gelek kêfa min hat. Tu pê xeberdoxiya hemî hevsal û hogirên xwe dikî. Belê hevsal û hogirên te jî wek te difikirin, êdîn ew jî dixwazin her tiştî bi zimanê xwe hîn bibin di dibistanên kurdan de bixwînin.

Ewle be kurê min, hêdî hêdî, birêve, ew jî dê çêbibin.

Heta hingê divêt hon bi xwendina Hawarê rind hîn zimanê xwe bibin.

Belê, xebera te ye; xwenda, zana û dewlemendên kurdan, herwekî diviya bû, welê ne hatin hawar û gaziya Hawarê. Lê me hêvî heye, ew mirovên cangiran jî hêdî hêdî ji çêrandin û mezinkirina zikên xwe bigerin û her kes gor halê xwe, hin bi qelem, hin bi dirhavên xwe bêne hawara me. Lê em li hêviya wan ne sekinîn û nasekinin jî. Ji ber ko ji hezaran pêrewê re pêşrewek divêt.

Bi rastî welê ye. Mîna cenabê te jî anî zimên, hê jî gelek ji kurdan li zimanê xwe xwedî dernakevin. Tiştê ecêb û kesnedî jî ew e ku kurd ji bo bidestxistina zimanê xwe serê xwe didin, derdikevin serên çiyar, di zîndanên de dirizin, lê belê bîr nabin ku ew bi xwe bi zimanê xwe bixwînin û binivîsînin.

Hê ku sohbeta me li ser teşwîqê û zimanê kurdî ye, ez dixwazim bi vê ve girêdayî tu behsa Cemîlê Haco jî bikî. Cemîlê Haco jî mîna Wecdî beg ji Hawarê re nivîsek ni-

vîsandibû û te ew nivîs di Hawarê de weşandibû. Paşê jî te mîna bersiv behsa Cemîlê Haco kiribû. Ez bawer dikim wê bersiva ku te dabû Cemîlê Haco jî mîna bersiva Wecdî beg hem di warê dîrokî de hem jî mîna belge bi kêrî kurdên îro were.

Cemîlê Haco kî bû?

Cemîlê Haco xortekî bîst, bîst û yek salî ye, ne ketiye tu dibistanan, û ber destê tu kesî de ne bi salan û ne bi mehan ne xwendiyê, ji zimanê xwe pê ve bi tu zimanan jî nedizaniye.

Cemîlê Haco kurdmancê pêşîn e ko xwendin û nivîsandinê bi elfabêya zimanê xwe û bê arîkariya zimanên din elimiye.

Çawan mamoste, bi çi awayî?

Di sala hezar û neh sed û sihê de, ji ber ko em derbasê xetê bû bûn hikûmetê em anî bûn Şamê û lê rûniştandi bûn.

Hûn gelek bûn?

Hingê em çendek bûn. Cemîl jî bi me re bû, tevda di taxa kurdan de, bi mêvanî li mala Elî axa Zilfo cih bû bûn. Şev û rûj nav hev de rûdiniştin.

Ez bi elfabê û zimanzanîna kurdî mijûl dibûm. Min ji her kesî tiştek dipirsî û herkesî ji mijûlahiya xwe re bendewar dikir.

Cemîl ji herkesî bêtir bendewarî nîşan dikir, qenc berdiket û

têdigehişt. Cemîl yekcar nexwenda bû. Hêj qelem ne kiri bû destê xwe. Çavên wî hîn li ser tu xêzên herfan ne geriha bûn. Ev, ji bona min jî derbeke qenc bû. Ji kurdmancekî nexwende re elfabêya xwe hîn kirin.

Hingî, di destê me de tişteki kirî nîn bû, bivê nevê, Cemîl elfabêya kurdî bi destnivîsê hîn dibû. Min her rûj jê re çend herf nîşan dikirin û bi wan re pirsin çêdikirin.

Cemîl di nav heftekê de elfabêya kurdî xelas kiri bû. Êdin bi elfabêya zimanê xwe dikari bû her tiştî binivîsîne û destnivîsên rind bixwîne.

Min benda Cemîlê Haco ya bi navê "Kurd qenc in lê nezana in" xwend. Bi rastî digel ku Cemîlê Haco nexwende bû, benda wî gelekî xweş bû, analîzeke di cih de bû. Gelek xortên xwende hene, gelek kurdên xwende hene ku guh nadin zimanê xwe, heta ew zimanê xwe biçûk dibînin. Gelo mirov dikare Cemîlê Haco wek nimûneyekê nîşan bide da ku xortên kurdan yên xwende jê dersê wergerin?

Divêt ko Cemîlê Haco, ji bona xortên kurdan nimûne bibit. Heçî xortên kurd hene ko hej welat û milletê xwe dikin û dixwazin xidmeta wan bikin bila Cemîl bînin pêş çavên xwe û wek wî bixebitin û ji xwe re û ji milletê xwe re bifêde bibin.

Tu di heqê benda wî de dikarî çi bibêjî?

Di heqê benda wî de çi bibêjim, çawan pesnê wî bidim ez jî

nizanim. Hewqas hibêjim ko heta niho tukesî sebaba berberiyê û nifaqa kurdan bi vî rengî û bi vê zelaliyê ne dîtiye, ne jî nîşan kiriye.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Mamoste, di derheqa nijadê kurdan de carinan nêrînên cihê hene. Hin dîrokvan dibêjin ku kurd ji nijadê arî ne, hin jî dibêjin na, kurd ne ji nijadê arî ne. Baş e, ger kurd ne ji nijadê arî bin, ew ji kêjan nijadî ne?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Belê em kurd ji nijadê arî ne. Herçî pisporên nijadan hene di vê babetê de yek in. Yanî tev de dibêjin ko kurd ji nijadê arî ne û di rohelatê nizing de wesfên arîtiyê ji bevnijadên xwe ên din çêtir û bêtir hilanîne.

Mîna tu dibêjî ger kurd arînijad bin, gelo zimanê kurdi ji ku hatiye? Ma pevgirêdaneke zimanê kurdi bi nijadê kurdan yê arîtiyê re heye?

Kurd arîziman in jî; yanî zimanê wan jî zimanekî arî ye; û bi zimanekî arî dipeyivin. Û ew, yanî kurd di kaniya zimanê ariyan de rûniştî ne. Li gora hin zimanasan dergûşa zimanên arî ew welat e ko dikeve navbera Diyarbekir û Xuristanê (Xuresan). Nîvê vî welatî Kurdistan e û nîvê din jî Ecemistan e. Belê zimanas dibêjin ko ev der welatê zimanên arî ne

û zimanên arî tev de ji vî welatî li dinyayê belav bûne; û di nav xwe de bi çend birên bingehîn lêk vebûne: slav, latîn, german, yewnan. Mirovatiya van zimanên arî hetanî îro jî xuya ye; rexma ko berî hezar salan ji dergûşa xwe rabûne; bi dinyayê ketine û nema vegeyane kaniya xwe. Ev mirovatî ne bi tenê di gramêr û di bastûrê de, lê di bin bêjeyan de jî eşkere dibin.

Tu dikarî ji kerema xwe re çend mîsalan bidî?

Ev in çend mîsal.

Lêv (bi kurdî) leb (bi farisî) lip (bi îngilîzî) lippe-lîbe (bi elmanî).

Pol (bi kurdî) épau-le-epol (bi frensizî).

Ejnû (bi kurdî) genou-jenû (bi frensizî) bi kurdî jenû jî dibêjin.

Dilop (bi kurdî) drop (bi îngilîzî) tropfen (bi elmanî)

Nav (bi kurdî) nam (bi farisî) nom (bi frensizî) name (bi îngilîzî) name (bi elmanî) onoma (bi yewnanî).

... Ev mîsalên ha bi tenê ew bêje ne ko bi derbekê re têne bîrê. Lê heke mirov zimanê kurdî û zimanên din ên arî danîn ber bev û hûr li wan mêze kir wê bête dîtin ko mirovatiya van zimanan digel zimanê me gelek kûr û nîzing e. Ji xwe herçî kurdî û farisî, ewçend nîzingî hev in ko ev her du ziman wek du zarên zimanekî dikarin bêne hesibandin. Bi ferqa ko farisîyê ji kurdiyê bêtir hikmê erebiyê xwariye û di bin tehsîra wê de maye.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Tiştêkî her tim bala min kişandiyê; ew jî nav in. Navên endamên gel û neteweyên cihê ne. Milet bi navên xwe têne naskirin. Carinan nav bi qasî zimên ji bo nasnava neteweyî girîng e. Loma jî gelek caran serdestên kurdan navên kurdî li kurdan qedexe kirine û navên xwe li wan kirine. Bi taybetî jî piştî avakirina cumhuriyeta Tirkîyeyê û fikra asîmîlekirina kurdan re em dibînin ku paşnavên kurdan bi carekê ve tête guhertin û di şûna wê de paşnavên tirkî li kurdan tête kirin. Herweha ji berdêla navên kurdî jî navên tirkî û erebî li kurdan hatine kirin û tiştê ku ez li ber dikevim gelek kurd bi xwe jî dilê xwe dibijînin navên biyanî û dev ji navên kurdî berdidin. Nizanim gelo cenabê te di vê derheqê de çi dibêje?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Kurdmancin hene hetanî îro jî, navine biyanî, navên Einro û Zeydon, li zaroyên xwe dikin; û gava mirov ji wan dipirse te çire navekî kurdî li keç an kurê xwe ne kir?

Hin dihêjin: malîyan ev nav eciband, ji lewre me navê keça xwe kir "Elya" an navê kurê xwe kir "Xeftan". Ji wan re tu gotin nîne. Mêrên ko bi malîyên xwe nikarin bivê nevê ewê bi me bikarin!...

Lê hinên din dibêjin: Ma navên kurdmancî hene? Hebin jî

em bi wan nizanin. Zûka em li wan vedigerînin û dibêjin: Belê navên kurdmancî hene û ew gelek çeleng û spebî ne. Ji her du tofên jorîn pê ve tofêke ecêb û xerîb heye. Xelkê wê tofê kurdine welatparêz û milletperwer in; bi navên kurdmancî dizanin û pend û şîretan li xelkê dikin û dibêjin: Navine kurdî li zaroyên xwe bikin. Lê bi xwe navine biyanî li zaroyên xwe dikin.

Çawan mamoste, ma mînakên berbiçav hene?

Do ne pêr Xwedê ji xelkê wê tofê yekî re kurek da bû. Me jê pirsî; te çi nav li kurê xwe kir? Camêr hinek sekinî; heçko dida eqilê xwe û di bîra xwe de li navê kurê xwe digeriya. Devê xwe bir û anî û paşê bi dengêkî nizim mirmirand û gor: "Me navê Hesên Besrî lê kiriye; lê di nav xwe de em jê re Gurgîn dibêjin". Di nav xelkê de jî we jê re Gurgîn bigota ma eybek mezin bû?

Te berî kêliyêkê got ku tofêk heye bi malîyên xwe nikarin. Yanî di malê de malîyên wan serdest in û biryarên hundurîn ew didin. Tiştê ez dizanim jinên kurdan di warê parastina kultur û zimanê kurdî de, di warê parastina folklorê kurdî de jî mîrên kurdan jî çêtir in. Gelo ev çi celeb jin in ku zora mîrê xwe dibin û jî berdêla navên kurdî navên biyanî li zarokên xwe dikin?

Yên ko bi malîyên xwe nikarin bawer bikin malîyên wan ne kurdmanc in. Êdî dem e ko em kurdmanc jî guh bidin xwî-

na xwe û xwînên kêr têkilî xwîna xwe a pak nekin.

Tu dixwazî çî bibêjî mamoste? Ma xwîna kurdan ewqasî ji xwîna xelkên din paktir e?

Belê di rohelatê nîzing de û di nav hevniyadên me de tu milletên arî xwîna xwe bi qasî me pak hilnaniye. Ji niho û pê de jî divêt em jî guh bidin xwîna xwe û paqijîya nijadê xwe ji xirabî û kêmasiyê biparêzin; nemaze ji têkilhûna xwîna milletên nearî... Ji ber ko herwekî pêşiyên me gotine "xwîn nabe av" û ew rojekê xwe şanî dide; heqê xwe dixwaze û vedigere kaniya xwe. Ma ne heyf e ko mirov rabe şîlanê li ser dara gulê biteimîne.

Tiştê ku ez ji gotinên te derdixim, tu dibêjî bila xortên kurdan bi keçên kurdan re bizewicin. Tu vê yekê jî bi parastina xwîna kurdan, bi parastina zimanê kurdî ve girê didî.

Anîna jinên biyanî ji milê din kurdine, nekurdziman ditîne pê. Ji ber ko zaro ne li ber destên bavên xwe lê li ber destên diyên xwe xeber didin. Ev zaro mîdekî kurdine nekurdziman in; lê piştî nîşekî kurdaniya xwe yekcar wînda dikin û dibin ji wî milletê ko bi zimanê wî dipeyivin. Carina jî ew millet dijminê kurd e.

Tehsîra jinan ne bi tenê di zîmên de ye. Adet, ziman, rabûn û rûniştin û her texlît ayînên miletan bi destê jinan têne hilanîn. Ji ber ko jin ji mêran bêtir bi boriyê ve girêdayî ne û

dan û standina jinan bi biyaniyan re kême.

Jin ew peresto ye ko di mala xwe de, zar û zêçên wê lê werhatî, di ber beykela pêşiyên de beyran û heşmetkar rûniştî, lê fedikere; nav di xwe dide û deriyê xwe bi çilmêrekî xurt, li rûyê her tiştê xerîb û ne jê digire; û tê de li dijminêkî nedîbar diqewimîne. Ew dijminê nedîbar adet, zimên û ayînên miletên din in. Ew di ber mala wê re digerin; diçin wî serî, tîna wî serî, û heke firsend bi dest ket, teqşîr nakin, xwe nadin paş û dikevinê.

Çawan? Tu dikarî ji kerema xwe re hinekî din jî vekî?

Gava mirov li berîvanan fedikere isbata gotinên me di wan de dibîne. Herçî mîr di bin egal û kefiyên dirêj de winda bûne. Lê herçî jin hetanî îro jî belgihên xwe ên delal ne guhertine û bi kofiyên xwe ên rengê reng di beriyên bêdar û belg de wek kulîlkên zozanan ter û taze, serbilind û serefray digerin.

Di nav berîvanan de dîsan jin in ko navên kurdmancî hila-nîne. Navên mîrên wan jî hin awartan pê ve tev de navine biyanî ne; navên Emro û Zeydon in.

Tu dikarî ji kerema xwe re çend mînakên ji navên mîr û jinan bidî?

Navên mîran: Ado, Agir, Bado, Babîk, Balo, Baqoq, Barano, Baro, Bazo, Behlo, Behrem, Bebrûz, Belo, Bengî, Beno, Berxo, Bexşo, Cangîr, Cango, Cebo, Cemşid, Cano, Dara,

Delo, Derbas, Dermo, Dilawer, Dilo, Dimdim, Dirbo, Dîbo, Mistê...

Navên jinan: Ano, Arê, Aşê, Avê, Axê, Beso, Beybûn, Be-
yo, Bêzar, Bêzê, Bêzo, Canê, Delal, Derdê, Dilê, Dilşa, Dirê,
Dîlber, Eco...

Di gelek zimanan de navin hene ku hem li jinan û hem jî li mêran têne kirin. Nizanim gelo di kurdî de jî navên welê hene?

Navin hene ko li jinan û mêran bi hev re dikin.

Kîjan nav?

Herwekî; "Baran, Boz, Can, Keser, Perîşan, Şeng, Şêr, Xem, Şîrîn h. d.

Heke ev nav li mêran hatine kirin bi tewanga nêr yanî bi "o" yê têne tewandin û gava wan li jinan dikin ew bi tewanga mê yanî bi "ê" yê têne tewandin. Mîna: Şêro-Şêrê. Xemo-Xemê. Dilo-Dilê. Perîşano-Perîşanê.

Lê belê mamoste li hin deverên Kurdistanê hin tewangên li derveyî qeydeyan jî hene. Yanî navên mêran bi tewanga mê, hin navên jinan jî bi tewanga nêr têne tewandin. Ez bawer dikim cenabê te jî ev destnîşan kiribû. Gelo hin mînakên ku têne bîra te hene?

Navên mêran: Bûbê, Henê, Potê, Mistê, Hovnê.

Navên jinan: Ano, Beso, Beyo, Bêzo, Eco, Finco, Seno, Haho, Nazo, Xeco, Şeno, Şerbo, Şêro.

Ji milê din navên mêran bin jinan bin carina bi her du tewangan têne tewandin.

Ûco	Ûcê	Xecê	Xeco
Bûbo	Bûbê	Bêzê	Bêzo
Misto	Mistê	Fincê	Finco
Besê	Beso	Nazê	Nazo
Sêrê	Sêro	Xanê	Xano

Gelo ji vê yekê re tu qeyde nînin?

Gelek eşkere ye ko ev tişt ji qeyda gelemper der e; û wî tu qeyda xweser nîne.

Gelo tu sebebeke bingehîn jê re heye?

Bawer bikin tu sebeba bingehîn jê re nîne. Bi tenê ji bo delaliyê an ji bo kêmqedriyê li keçan bi "o" yê li kuran bi "ê" yê deng dikin. Herwekî li şûna ko "keçê" bibêjin; dibêjin "keço" û ji yekî re ko navê wî "Mistefa" ye li şûna ko bibêjin "Misto" dibêjin "Mistê".

Herwekî me got "ê" û "o" yên ko dikevin paşiya nawan te-wang in; tewangên bankirinê ne. Ji lewra diviya bû her gav ne bi wan ve bibin; û bi tenê di dema bankirinê de bi wan bikevin. Lê ew tewang bi awakî welê bi sernavên xwe ve bûne ko jê tucaran venaqetin. Digel vê hindê kurdmancên ko di zmên de mihafezekar in guh didin vê ferqê û nabêjin

"Gulê hat" lê dibêjin "Gul hat" û bi tenê di dema bankirinê de dibêjin "Gulê! were".

Tu dibêji ku "o" û "ê" tewangên bangkirinê ne. Gelo ev tewang qet di şûna tewangên adetî de jî nayên xebitandin?

Carinan van tewangan li şûna tewangên adetî jî dixebitînin. Mesela em navê "Mîş" bibin. Ev navê ha, navekî mêran e; ji lewre diviya bû bi "î" yê bihata tewandin û li gora qeyda gelemper diviya bû mirov bibêje: "Mîş hat, Mîşî got, Mîşo were". Lê herwekî me got "o" yê dixin şûna "î" yê û dibêjin: "Mîş hat, Mîşo got, Mîşo were". Wek nerîceke vê qeydê navên ko bi "o" yê diqedin bi tu awayî nayine tewandin. Ji lewre mirov dikare bibêje "Bozên got" lê nikare bibêje "Hêco got" divêt bibêje "Haco got" .

Çima?

Ji ber ko navê "Haco" bi "o" yê temam dibe.

Ez dixwazim vegerim ser blingeh an jî koka navan. Mîna cenabê te jî pê dizane, gelek navên kurdî bi eslê xwe ne bi kurdî ne, ji zimanin din ketine kurdî. Gelo ev qeydeya ku tu behs dikî ji bo wan navan jî derbas dibe?

Heye ko ... navin peyda dibin ko di eslê xwe de ne bi kurdî ne; lê kurdmancan ew bi awakî welê xebitandine ko dirfê za-

rê me bi wan ketiye û ew hatine kurdandin. Di zimên de her tiştê kurdandî bi kurdî ye û ew yê me ye.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Mamosete, bi destûra te be ez dixwazim di derheqa alfabê de du-sê pirsan bipirsim. Gelo alfabeya kurdî ji çend herfan pêk hatiye?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Elfabêya kurdî ji sih û yek herfan hevedudanî ye. Herf di dengdayiyê de du texlît in: dengdêr û dengdar.

Dengdêr ew herf e ko dixwedeng e, û dengê wê bi serê xwe derdikeve û dengê dengdaran derdixîne.

Dengdar ew herf e ko dixwedeng e, lê belê dengê wê bi serê xwe û bê arîkariya dengdêrê dernakeve.

Di zimanê kurdî de çend dengdêr hene?

Di zimanê kurdî de heşt dengdêr hene.

FIRAT CEWERÎ: Tiştê ku ez dizanim gava te bingehê alfabe-ya xwe danî, te nexwest tu zêde ji alfabe-ya tirkî bi dûr bi-kevî. Lê belê te bi tîpa (i) û (î)yê xwe ji alfabe-ya tirkî bi dûr xist. Îro hin kurd li ser van tîpan li hev nakin. Ev ne-lihevkirina wan jî, ji bo xwendevanên kurd serêşiyekê bi xwe re tîne. Gelo çima tu bi van herdu tîpan ji alfabe-ya tirkî bi dûr ketî?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Gora destûrên me ên bingehî, ko ji bona çêkirina elfabe-ya xwe me pêkanî û di pêşiya wê bendê de me da zanîn, diviya bû ko em bê sebebeke zor ji elfabe-ya tirkî mekevin.

Li hire, di herfên (i) û (î) de em ji ya wan dûr ketin. Tirk (i)ya kin bi (i)ke bê niqte nîşan kirin. Heke me jî welê bikira û (î)ya kin bi (î)ke bê niqte û ya drêj bi (î)ke adetî nîşan bikira çêtir ne dibû.

No, ji ber ko (i)ke bê niqte di nav herfên (u, n, m) û di pêş û paşê hin herfan de tevî wan dibe û ji wan derêxistina wê dikeve dişwariyê. Ji xwe tirk jî piştî çêkirina elfabê-ya xwe pê hesiyar û ji bona veqetandina (i)ke bêniqte ji herfên jorîn - ko ketiye rex an nava wan- ser herfa ko berî (î)yê dihat îşare-tek berdidan.

Bê şik e ko me nikarî bû em bikevin nerastiyeke welê ko ji aliyê daniyê xwe ve hati bû nîşan kirin. Jû pê ve, herwekî he- ta niho xuya bû, ji lewra ko dengayiyên van du zimanan cihê ne, isûlên dengdêrên kurdî bivê nevê ji isûlê tirkî dîr keti-ye.

Tinê di heqê vê (i)yê de tişteki din heye. Dibêjin ko di zarê nîvro de ev (i)ya ha carinan zravtir tête xwendin. Nemaze di izafetan de. Ji ber ko di zarê nîvro de mê û nêr ne mane, jê ketine û izafeta erebî yekcar xwe xistiye nav wî zarî.

Wekî niho, di zarê bakurî de, gora mê û nêr bûna pirs û navan du şikl hene:

Kurê Remo

Keça Remo

Kurê di Remo

Keça di Remo

Lê di zarê nîvro de, ji ber ko mê û nêr nînin, ev terkîbên ha ik izafetê têne gotin.

Kuri Remo

Keçi Remo

Ev izafetên hanî di zarê bakurî de jî peyda dibin, lê ne di zîmanê axaftin û nivîsandina adetî de, lê belê di zîmanê dabê (edebiyat)a kevn de, nemaze di şîhran de ko bi wezna erûzê hatine nivîsandin.

Ev di zîmanê bakurî de çawa ye mamoste?

Di zîmanê bakurî de ev izafetên ha wek pirs û terkîbînen biyanî ne, di nav dîwanan de mane û ne ketine zîmanê xelkî. Bi elfabêya me û gora bilêvkirina kurdiya xwerû, herwekî xelk bilêv dikin ev misra divêt holê bête nivîsandin.

(Begzade ye yek ji nesli-mîran)

Navbeta (nesli) û (mîran) me xêzkokek êxist, pê şiklê wî ê biyanî xuya dibe.

Digel vê hindê mirov nikare bibêje ko (i)yên izafetên erebî hergav wek (i)yên kurdî kin û stûr têne xwendin. Ji ber ko di wezna erûzê de ji bona destxistina ahengî ev (i)yên ha ko (-)a izafetê ne catinan drêj jî têne xwendin.

Lê heke di zarê nîvro de (i)yin hene ko ji (i)ya adetî zravtir têne bilêvkirin ev zravî ne ji guhêrîna cihderka deng, belko ji guhêrîna rengê dengî tête pê ko nayê nîşan kirin.

Ji xwe di zimanê me û di her zimanê de dengdêr û tevayiya herfan gora zar, zaravan kêin û zêde, bi ferqinan têne bi lêv kirin, zrav û stûr dibin, herwekî di birê xwe de bête gotin.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Mamoste, tê gotin ku zimanê kurdî ji çend zaran pêk hatiye. Gelo zar çi ye?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Ziman bi gelemperî hi zaran lêk vedibin. Di yek zimanê de yek caran du sê zar peyda dibin. Ev zar carina ji hev gelekî hi ferq in. Ewçend ko gramêra wan ji hev cida ye. Digel vê hindê ew zarên yek zimanê têne hesibandin. Wek zarên zimanê me.

Zar bi xwe tê çi maneyê?

Zar bi mana gotinê ye. Ma em bi xwe nabêjin "Ev zar ji devê min derneketiye" an "filankes çi mirovekî zarxweş e".

Di zimanê me de çend zarên bingehîn hene?

Di zimanê me de sê zarên bingehîn hene.

Ew kîjan in mamoste?

Zarê kurdmancî, zarê dumilî û zarê soranî.

Ji bilî zar, zarava jî tête bi kar anîn. Gelo tu ferq di navbera zar û zarava de heye?

Herçî zar di nav xwe de bi zaravan lewa dibin. Ferqa zaravan ne ewçend mezin e. Ev ferq tucaran nagehe heta gramêrê. Ferq di bêjan û di awayê gotin û bilêvkirinê de ye.

Gelo di senifandina zimanê nivîskî de zaravayek dikare bibe bingehê isûla nivîsandinê?

Di senifandina zimanê nivîskî de zaravayek nikare bibe bingehê isûlê nivîsandinê. Lê di pêkanîna zimanê nivîskî de her zarava bi hêmanên xwe ên rast û xwerû-hilanî hevkarîyê dike û bi kêr tê.

Ji lewre ji bo sehkirina zimên li zaravayên wî zimanî hûr dibin û wan zaravan herwekî ji devên xwediyan dertên tesbît dikin.

Lê te bi xwe kîjan rê hilbijartiyê?

Me jî dil heye em jî bidin pey vê qeydê.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Mîna tê zanîn ziman yek ji faktorên millet-bûnê ye. Faktoreke din jî yekîtiya erdê ye. Ji vê re jî welat tê gotin. Nizanim gelo cenabê te dikare welêt çawan tarîf bike?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Welat erdê hav û kalên me ye. Welat ew diyar e ko pêşiyên me li wê rabûne, ji bona avahiya wê xebitî ne û li wê mirine.

Xelkê welatekî çiyê hev in?

Xelkê welatekî, welatîyên hev in... Xelkê welatekî brayên hev, pismamên hev in. Her gav bi hev re, dest bi dest, ji bona xweşî, avahî û azahiya welatê xwe dixebitin... Borî, hal û dawîya wan bi hev re girêdane. Zimanê wan, girêdana wan, her hal û lebatên wan mîna hev in. Pêşiyên wan li rex hevdu rabûn, rûniştin û mirine.

Çi ye ya ku welatîyan bi hev ve girê dide?

Welatî bi qenciya hev şa dibin, ber xirabiya hev dikevin. Şîn û şahînetî wan yek in... Kam û armanca wan yek in. Ji bona welatê xwe can û malên xwe didin der, xwînên xwe bêperwa dirijînin. Herê dixebitin ko welatê wan mekevit bin destên miletên din.

Lê hemû welat ne azad in mamoste, hin ji wan di bin destên miletin din de ne...

Miletin hene ko welatê wan, bi awakî, ketiye bin destên neyar û dijminan. Wek welatê milerê me. Welatê Kurdistanê.

Gelo van welatan bi xwe bindestî pejirandine an ew dixwazin ji bin destan derkevin û serbixwe bijîn?

Ev miletên ha ji bona rizgariya welatê xwe dixebitin.

Ew çawan dixebitin?

Xebata wan ev e: Rûjekê berê biyaniyan ji welatê xwe derînin û mîna miletên din biserxwe bibin. Di nav hev de bi xweşî, û bi qencî bijîn.

Herkes hej ji welatê xwe, hej ji welatîyên xwe dike. Hejkirina welêt di dilê me de hêviyeke mezin û bilind e. Em pê xurt, zexim û canfeda ne.

Welatîni û berpirsiyariyên welatîniyê çi ne mamoste?

Welatînî di hundurê me de agirekî miqedes e. Pêta wî agirî ji me re her tiştên welêt dide hezkirin. Ji lewre, di ber çavên me de ax, av, çiya, deşt, dar û kevirên welatê me ji yên welatên din spehîtir, xweştir û şêrîntir in.

Baş e, nîşana miletan çi ye? Mîrov çawan wan ji hev vediqetîne?

Her mîlet xweyiyê alekê ye. Al nîşana mîlet û welêt e. Tevahiya heyîna miletan di ala wan de civiyaye.

Ji bo mîletekî al çi ye? Tê çi maneyê?

Al namûs, rûmet û bextê miletan e. Zarowên her mîletî ji bona bilindî û biqedirbûna ala xwe, bêperwa xwe didin kuştin.

Ala her mîletî jê re beha ye. Di cejn û şahînetan de qesr, seray, xanî û kûçeyan pê dixemilînin, di ber wê re diborin, slavan lê dîkin, wê maç dîkin, datînin ser serên xwe.

Niha, mamoste, te divê welat azad an jî bindest be, ew xwediyê alekê, an jî nîşanekê ye. Gelo cenabê te dikare alên welatên serbixwe û alên welatên bindest ji me re hebekî şirove bike?

Alên mîletên biserxwe, di ser kelat û bajarên wan re li pêl dibin, di rêveçûna leşkerî de divekin pêşiyê. Lê alên mîletên dîl, wek ya mîletê me, ji her derê biderkirî, lihevtewandî li

ser dilê zarowên wan de hilandî ne.

Miletên dîl dixebitin, xwînên xwe dirijînin ko hiyaniyan ji welatên xwe biqewirînin û alên xwe li ser kelat û hajarên xwe ji nû ve daçikînin.

Ala her milletî bi renekî ye, an jî bi rengên cihê ne, gelo ala kurdan çawa ye, çi reng tê de hene?

Ala kurdan, ji jor ber bi jêr ve, ser hev, sor, sipî û kesk e, di nava wê de roj diçirise.

Gelo ji bo bidestxistina vê ala spehî divê zarowên Kurdistanê çi bikin?

Divê zarowên Kurdistanê bixebitin û rûjekê berê vê rojê hiltînin, ber bi ezmanê Kurdistanê ve bilind bikin, li wê bibrûskînin, welatê xwe ser avahiya xwe a pêşîn vegeirînin û di bin tava wê re biserxwe û bi kamiranî bijîn.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Te got "Zaroyên Kurdistanê". Em çi ne, navê welatê me çi ye?

MÎR CELADÊT ALÎ BEDIR-XAN: Kurd em in, Kurdistan welatê

me ye.

Tu dizanî ku gelek ji welatîyên me nezan bûn, xwe û welatê xwe baş nas nedikirin, loma gelek biyanî hatin welatê me, li welatê me geriyan, li ser welatê me kitêb nivîsandin. Ma em dikarin digel vê jî bibêjin ku em ji biyaniyan bêtir û çêtir welatê xwe nas dikin?

Bivê nevê em xwe û welatê xwe ji herkesî, ji biyaniyan bêtir û çêtir nas dikin.

Tu dikarî mînakekê bidî?

Di nav me de mirovên welê hene, dikarin zer û zinarên çiya û serjorek û serjêrekên hilincihên welatê xwe ji her bijmêrin.

Ma bi rastî jî ev têra naskirîna welatekî dike?

Digel vê hindê hin tiştên welatê me hene ko em xwe bi xwe nikarin wan bibînin, hêj bêtir nikarin wan ji hev derêxînin, û li ser vebin.

Tu dixwazî bibêjî ku welat jî wek malekê ye, wek nava malê ye; endamên malê kêmaniyên hundurîn zêde nabînin...

Her kes hundurê mala xwe ji xelkê çêtir nas dike. Lê biyanî wekê dikevin nav malekê ji xweyiyî bêtir qencî û kêmaniyên

wê dibînin.

Ma biyaniyên welê hene ku bi rastî welatê me, ne ji me bêtir be jî, bi qasî me nas dikin?

Gelek mebin jî hin biyanî hene ko hatine, ketine nav welatê me, lê temaşe kirine, kêm û zêde hînî zimanê me bûne, û di heqê me de kitêbin nivîsandine.

Kitêbên welê bi kîjan zimanî hene?

Kitêbên welê di her zimanê ewrûpayî de hene, rûsî, elmanî, frensizî, ingilîzî, talyanî h. p...

Digel ku me navên hinan ji wan bihîstiyê jî, lê ew wernegeriyane zimanê me. Loma haya piraniya kurdan ji wan tune. Gelo cenabê te ku bi evqas ziman dizane, nafiki-re ku hinan ji van kitêban wergerîne kurdmanciyê?

Min dil heye ji wan kitêban hirinen bikêr wergerînim kurdmanciyê...

Gelo van biyaniyan di lehê me de an jî di eleyhê me de nivîsandine?

Heye ko ew biyaniyên ha carinan di eleyhê me de jî got û nivîsandî bin. Ji xwe piraniya wan di lehê me de gotine û meyldariya me kirine. Herçî jî bit her du texlît nivîsar bi kêrî

me tèn.

Mamoste, te got ku tu ê van nivîsaran wergerînî kurd-manciyê. Gelo tu ê wan bi kîjan riyê wergerînî? Tu ê li gorî rêzê û tarîxê biçî an...

Di wergerandinê de bi rêz û tarîxê ve naçim. Herçî ko dikevin destê min û bi kêrî me tèn ezê wan wergerînî kurd-manciyê û hêdî hêdî belav bikim.

Ezê wan bi awakî welê wergerînî ko mana rind bête seh kirin û qise herçend heye. ewçend kurdandî bibit, ne ko pirsan yeko yeko wergerînî kurd-manciyê û tiştêkî welê bînim pê ko pirs kurd-mancî lê awa biyanî bibit.

Ev bi rastî xebateke hêja ye, em di vî warî de te pîroz dikin. Niha jî hin xebatên weha têne kirin lê kêma in. Wekî din wê baş be ger nivîşê îro bi xebatên do bihesin, dibe ku xebatên nîvcomayî ew bibin serî. Ji van nivîskarên biyanî tu nav tê bîra cenabê te?

Marten Hartman.

Marten Hartman kî ye, ji kîjan nîjadî ye, çi nivîsandiye?

Harman zanayekî elman e. Di nav Kurdistanê de geriyaye, hînî zimanê me bûye. Kitêbeke wî heye, "Botan" kitêbeke hêja û kûr. Herwekî ji wê kitêbê xuya dibe Hartman li her tiştê welatê me hûr mêze kiriye. Min ew kitêb li Germenya-

yê dît û xwendî bû.

Te got ku hinek ji van biyaniyan hînê kurdî jî bûbûn. Gelo Mîrza Hartman ku kitêbek bi navê "Botan" nivîsandiyê û li Kurdistanê geriyaye, hewl nedaye ku hin çîrokên kurdî jî wergerîne zimanê ewrûpayî û bi vê yekê kurdan bi wan bide naskirin?

Li gora bihîstina min Hartman Memozîna Xanî werdigerand elmaniyê, lê emrê wî têr nekir. Paş ko çend rûpelên wê wergerandi bûn çû rehmêtê.

Bi hêviya ku wê lêkolînerên me kitêba Hartman "Botan" bi dest bixin û bigihînin nivîşê me, bi destûra te be ez dixwazim em derbasî mijareke din bibin.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Tirk dibêjin ku dîroka Kurdistanê tune ye, eslê kurdan jî eşîreke tirkan tê. Ma bi rastî Kurdistan bê dîrok e?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Dîroka Kurdistanê dîrokeke kevin e. Kurdistan rewşa Polonyayê ya kevin tîne bîra mirov. Polonya jî di nava çend dewletan de hatibû parvekirin. Dî-

rokeke xuyayî, cografyayeke xuyayî ya welatê min Kurdistan û milletên min kurdan heye. Ne hewce ye ko em zêde dûr herin û herin dema Medan. Em dikarin Ksenefon û "Vegeza Dehhezaran" bi bîr bînin bes e.

Hinek ji tirkên û herweha hinek ji qaşo entelektuelên tirkên dibêjin ku li Tirkiyeyê pîrsgirêka kurdî di van salên dawiyê de dest pê kiriye. Ew vê yekê ji pîrsgirêkeke kurdan wêdetir, pîrsgirêkeke aborî dibînin. Ma bi rastî jî welê ye? Gelo di dema Osmanîyan de jî pîrsgirêkeke welê tune bû?

Pîrsgirêka kurdan li Tirkiyeyê, ji dema ko karbidestên kurdan bi riya Îdrîsê Bedlîsî, hukumdariya Siltan Selîm qebûl kirine û bi vir de heye.

Yanî tu dibêjî ku di dema Osmanîyan de pîrsgirêka kurd hebû û li ser dihate peyivandin. Ger mirov arşîvên Osmanîyan tev bide, mirov ê pêrgî belgeyên li ser dîrok û pîrsgirêka kurdan neyê?

Gava mirov dîroka Osmanîyan tev bide, di bin nav û nîşanên cibê de be jî, mirov ê pêrgî pîrsgirêka kurdî were.

Ev tê wê maneyê ku dîroka kurdan dîrokeke kevin e û bi vê ve girêdayî, pîrsgirêka kurdan jî pîrsgirêkeke kevin e.

Belê, pîrsgirêk ji pir kevin de heye. Lê belê, li gora dem û

dewranan hatiye guhertin û şikil stendiye.

Bi çi awayî mamoste?

Wan carinan gotine ko ev pîrsgirêkeke feodalîzmê ye. Carinan bi çavên mezhebî lê hatiye nihêrîn. Carinan jî gava kurdan serî hildane, bi navê eşîrên xerab hatine navandin.

Divê em jî mikur werin ku di hin serîhildanên kurdan de karakterên milî kêm bûn. Lê ez bawer dikim mirov îro nikare vê yekê bibêje...

Herçî şiklê îro ye, di vê sedsalê de karakterîstîka neteweyî ya herî xuyayî ye.

Mîna cenabê te jî pê dizane, piştî Meşrûtiyetê, ji bo gurkirina neteweperestiya tirk "Türk Ocakları" vebûn. Min carekê ji te bihîstibû ku fikrên neteweperestî an jî milletpereweriya kurdî, berî ya tirkan e...

Belê, berî ya tirkan e. Berî hi sedsalan Ehmedê Xanî behsa netewewiyê kurd kiriye. Ehmedê Xanî ko mijara herhema xwe ji destaneke gelerî stendiye, ji serî heta binî bi sembolan behsa milletê kurd û Kurdistanê dike. Ehmedê Xanî yê ko milletê kurd temsîl dike diavêje zîndanê, lê dixwaze millet li riyên xelaskirina wî bigerin.

Wê çaxê mîna ku hin tirk dibêjin, pîrsgirêka kurdî ne îro dest pê kiriye, ev pîrsgirêkeke kevin e...

Fikra kurdî û hişyarbûna fikra milî li ba kurdan ne pirsgirê-kek îro û ne jî ya do ye. Ev fikra ha berî nîba bi 250 sal berê dest pê bûye û serî hildaye.

Ez bawer dikim di derheqa tirkîtiyê de bîranîneke te ya dibistanê hebû. Tu dikarî ji kerema xwe re ji me re behsa wê bîranînê bikî?

Bi qasî ko di bîra min de maye, hê salvegera duwemîn ya dehê tîrmehê nebatibû bibîranîn. Rojekê mamosteyê me yê edebiyatê ji me re got ku wê li avahiya tiyatroyê ya li Şebzadebaşiyê konferanseke girîng were dayîn. Ez û çend hevalên ku em ineraqdarê van tiştan bûn bi hev re çûne konferansê. Du peya derketin ser sehneyê. Yek jê Yusuf Akçora beg bû. Wî bevalî xwe bi me da naskirin. Dîsan ger ez ne şaş bim navê vî zatî Îsmâil Gansperenskî bû. Gansperenskî efendî bi tirkîyeke ku pir bi zebmetî ji aliyê stenbolîyan ve dibate fêhmkirin, konferanseke dirêj da. Wî bêî navbir behsa tirkan û netirkan dikir. Piştî ko konferans xelas bû, tiştê ko min û hevalên xwe fêhm kirin ev bû: ber kes tirk in, li Tirkîyeyê jî bilî tirkan tu milletên din nînin û divê tunebin jî.

Ew dema ku cenabê te behs dîke, li Stenbolê ji tirkan bê-tir ji gel û neteweyên din hebûn. Gelo kesî ji konferansa Gansperenskî re tu reaksiyon nîşan neda?

Wê rojê di nav me de yek xwendevanê tirk jî tunebû. Ji bilî min, kurdekî din jî, çerkezek, arnawidek, gurciyek û yewna-

niyek hebû. Rojekê piştî wê, gava em hemû heval li dibistanê civiyan û me li ser konferansa Gansperenskî efendî sohbet kir, kesî ji me ev nêrîna Gansperenskî qebûl nedikir. Ev nêrîna ha bi me pir çewt û ne di cih de hatibû û kiribû ko manewiyeta me isyan bike.

Ez dizanim ku tu li dijî neheqîyan û li dijî nêrînên ne ilmî bêdeng namîni. Ji xwe gava ku nijadê te tê înkarkirin, hebûna te tune tê hesibandin tu isyan dikî. Baş e, reaksiyona te bi xwe li dijî vê nêrîna ha çi bû?

Me di wê dîrokê de li dibistanê rojnâmeyekê ko dibate hezkirin derdixist. Ez sernivîskarê rojnâmeyê bûm. Reaksiyona ko Gansperenskî li ba min peyda kiribû, kir ko ez di rojnâmeyê de li ser kurd û Kurdistanê bendekê binivîstîm.

Te di benda xwe de behsa çi kir?

Min behsa dîroka kurdan, nijadê kurdan, welatê wan û behsa taybetmendiyan kurdan kir.

Gelo armanca wan bi wan celebkonferansan çi bû?

Wan bi konferansên welê û bi çapemeniyê dixwestin ko li dijî gel û neteweyên cihê, bingehê miliyeta tirk biavêjin.

Ev tiştêkî ecêb e mamoste. Mîna cenabê te jî pê dizane, mirov nikare nijadêkî nû ji nijadên cida biafirîne. Mirov

**nikare nijadên din inkar bike, xwe ji wan nijadan bihesi-
bîne û ji nijadên têvel nijadekî nikenû bîne pê.**

Zelaliya nijadan û ruhê parastina nijadan, fikir û hîseke bi-
esil û rêzdar e. Ev hîsên ha ne hi tenê li ha insanan, lê li ha
heywanan jî hene. Mîna tu jî dizanî, hespên biesil nêzîkî
hespên bêesil nahin. Malbat di zewacê de li esil digerin. Tiş-
tên ko alman dikin, ew e ko ew nijadê xwe yê arî biparêzin û
nehêlin ko xwîna derve tevî xwîna wan bibe.

Lê tirk çawan dikin mamoste?

Tirk dixwazin xwîna millet û nijadên din bi zorê tevî xwîna
xwe bikin.

**Gelo ev li hemberî nijadê tirkan bi xwe ne bêhurmetiyek
e?**

Ev li hemberî milletê tirk heqareteke mezin e.

Gava mirov li Tirkiyeya îro dinêre, mirov dibîne ku tirk
di warê asîmîlekirina hin gel û neteweyan de bi ser keti-
ne. Herçî milletên ne musulman bûn, ji aliyê tirkên mu-
sulman ve hatin kuştin û bi wê riyê ji ortê rabûn. Lê ji
ber ku dînê kurdan û tirkan yek bû, tirkan û karîbûn bi
kuştinê kurdan ji ortê rabikin, di şûna wê de gotin, ku
em birayên hev in, em musulman in û em herdu millet
xwediyê Tirkiyeyê ne. Lê belê dîsan jî bi tenê bi navê tir-

kûtiyê... Nizanim gelo haya te ji plan û projeyên wan yê di derheqa kurdan de heye?

Li gora plana wan, wê kurd nehatina kuştin, lê wan ê cihê xwe di nava miletên temsîlkar de bigirtana. Lê dîsan jî diviyabû kurd tavilê bihatina aşimîlekirin û bibûna tirk. Ji bo temsîlkirina kurdan qanûnek jî derxistin. Ev qanûna ha ji aliyê Siltanê bedbext Siltan Reşîd ve hate tesdîqkirin.

Ez bawer dikim ji vê qanûnê re qanûna "Vîlayetî Şarkîye" digotin. Baş e, armanca wan ya bingehîn bi vê qanûnê çî bû?

Armanca wan bi vê qanûnê ew bû ko xelkê Kurdistanê ji cih û warên wan rabikin û wan li nava tirkên, li gundên tirkên bi cih bikin; têkiliyên xelkê bi carekê ve ji şêx, axa û begên kurdan bibirin, da ko kurd zû aşimîle bibin û bibin tirk.

Baş e, em bibêjin wan kurd ji Kurdistanê rakirin û asmîle kirin, ma wan ê çî bikirina ji Kurdistaneke vala?

Wan ê Kurdistan vala nehiştana, wan ê di şûna kurdan de tirk bi cih bikirana. Bi vê riyê, piştî nivşekî du nifşan wê kurd êdî bibûna tirk.

Gelo di destên te de tu delîlên ku hejmara kurdên koçber nîşan dide heye?

Piştî ko ez vegeriyam Stenbolê û min bi alîkariya arşîva muduriyeta mahciran, li ser koçberên Kurdistanê lêkolînek kir, bejmareke bi qasî 650.000ê derket holê. Gava ez diçûm cepheyê, ez li Torosê pêrgî van koçberên kurd hatibûm. Gava ez nêzîkî van insanan bûm, min dît ku piraniya wan ji sermayê qefilî ne û bûne mîna hêkelên ji bûzê. Ev mirovên ko ji welatê xwe haribûn derxistin, di riyan de ji serma, birçîna û nexweşîyan mehû bûbûn.

Mamoste, te got, ku gava ez diçûm cepheyê. Ma qey tu jî wê demê di artêşê de bû yî?

Ez di wê dîrokê de bi artêşa Nûrî paşa re li Bakuyê bûm. Ez li wê derê sûbayê qarargehê bûm. Min wê demê ji sûbayên ku di Ocaxên Tirkan de perwerde bûbûn de, ev gorinên han bihîstibûn: "Gava em hatin me ZO qir kirin, em ê di vegeerê de jî LOyan qir bikin."

ZO û LO çî ne mamoste, ma ew tên çî maneyê?

Ji ZO qesta wan ermenî bûn, ji LO jî qesta wan kurd bûn.

Gelo ew insanên ku ji welêt hatibûn surgunkirin, her li nava tirkan man, an dîsan vegeeriyên welêt?

Gava ez di sala 1919an de derketibûm gera Kurdistanê, ez li Helebê pêrgî qefilek ji van koçberan hatim. Ew vedigeriyên welêt. Li gora agahdariyên ko min ji wan stendin, gava ew

hatibûn surgunkirin hejmara wan 485 kes bûn, niha bi tenê 255 kes ji wan mabûn.

Gelo hukûmeta Îttihat û Terakkî bi van qanûn û kirinên xwe bi ser ket? Kurd ji kurdîtiyê bi dûr xistin? Dawî li pîrsgirêka kurdî anîn?

Hukûmeta Îttihat û Terakkî bêî ku di planên xwe de bi ser bikeve, çû. Digel hemû surgun û qetlîaman dîsan jî zora wîdan û neteweperestiya kurdan nebirin. Tam berevajiyê wê, ev darbeya ko di şerê alemîn de li kurdan hate xistin, hîsên kurdan yê neteweyî, hişyariya milî hê xurtir û gurtir kir. Vê yeka han kir ko kurd kurd binîn û mîna kurdan bijîn. Xwesteka kurdmayîne êdî hi awayekî hê xurtir hate zimên.

Niha mamoste, em zêde dûr neçin, ji avakirina cumhuriyeta Tirkîyeyê û bi vir de îdeolojiya fermî kurd tune he-sibandine, kurd înkâr kirine û her tûn gotine kûr pîrsgirêka kurdî tune. Yanî wan tu carî rastî û hebûna kurdan bi awayekî fermî qebûl nekirine. Gelo bi rastî ew ê bikaribin pîrsgirêka kurdî tune bikin? Ew ê bikaribin di vê polîtîkaya xwe de bi ser bikevin?

Pîrsgirêka kurdî ne pîrsgirêkek nû ye, ew ne do û ne jî çend sal berê derketiye holê. Ev pîrsgirêkeke welê ye ko qet nehatiye çareserkirin û bi sedsalan hebûna xwe dewam kiriye. Gava mirov rewşa cografî ya Kurdistanê dide ber çavan, mirov dibîne ko pîrsgirêka Kurdistanê piştî şerê cîhanê ê yeke-

mîn navneteweyî bûye.

Lê beta ko li vê gerestêra me kurdên ko batine kolekirin bebin, wê pîrsgirêka kurdan jî ber û her hebe.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Ez bawer dikim yek ji sebebên girîng û bingehîn yê bindestmayîna kurdan ew e ku kurd nebûne yek û nabin yek.

Ez dixwazim pîrsa xwe welê formule bikim; gelo tu xurtî an jî qelsiya civatekê bi çi ve girê didî?

Tifaq û yekbûn, zexmî û xurtiya civatê ye. Nifaq û berberî qelsî û jariya civatê ye.

Di vê cîhanê de mezinahî bi tifaq û yekbûnê, hi dayina bev ber barên hev, bi hevghana mirov û bi hevghandina xebatên wan hatine pê.

Milet û dewletan bi tifaqê gihane bilindiya her tiştî û bi nifaqê ketine biniya kortala nayînê. Ji lewre mirov dikare bibêje heyîn di tifaqê de, neyîn di nifaqê de ye.

Xurtî û zexmiya yekbûnê di lehiyê de gelek qenc têt dîtin.

Çawan?

Lehî ji hevghana dilopên baranê pê ve ne tu tişt e.

Peşkên baranê gava ji hev cida û yek bi yek dikevin rûwê erdî, erd wan dadiqurtîne.

Tihniya xwe pê vedikujîne. Lê gava digehin bev, bingê ji wan peşkên qels lehîke boş radibe. Dilop û peşkên baranê di yekbûnê di tifaqê de ne.

Erdê dilopxwer êdî di destên wan de lehîstokek e. Ew serdestên erdî ne. Bi erdî re dileyizin; sînga wî qul dikin, têdikevin, bilindiyên wî hildiweşînin, kendalên wî diqelişînin. Lehî wek hûtekî har û hêç radibe ser xwe, ji pal û kaş û newalan dadixure. Li ber wê tu kes, tu tişt; bican, bêcan nema dikare bisekine. Lat, zinar, kevir, rêl, dar, direh serên xwe li ber xurtiya tifaqa dilopan ditewînin û lehî, ew şehîşehê yekbûnê mîna çilowên sivik dide pêşiya xwe, rêş dike, dimale.

Te çima ev mînak da mamoste? Ma çî têkiliya dilopên baranê û lehîyê bi kurdan re heye?

Kurd ji hev cûda dilopên baranê ne, cihê cihê têne daqurtandin. Ko gihane hev dibin lehî, lehîke hoş, tu tişt li ber wan nikare bisekine.

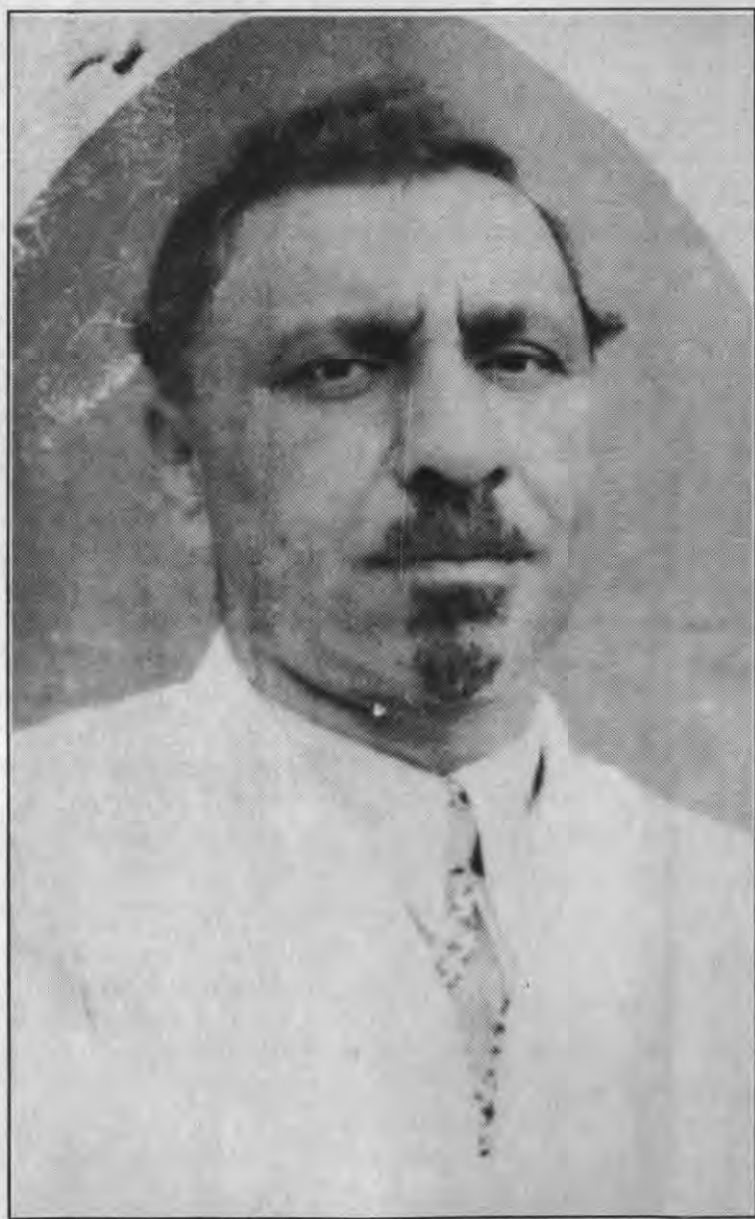
Felata welatê me di rabûna vê lehîyê de ye.

FIRAT CEWERÎ: Ehmedê Xanî jî berî bi sê sed salî behsa ye-
kîtî û tifaqa kurdan kiriye. Îro hin kes wî mîna avakarê
fikra nasyonâlîzma kurdî dibînin. Lê bi a min ew şaîrekî
pir mezin e jî. Di nava klasîkên kurdî de cihekî wî yê
taybetî heye. Ez dizanim ku te gelekî guh daye şaîrên me
yên klasîk. Ez ê di pêvajoya vê hevpeyvînê de bixwazim
ji cenabê te li ser wan û jiyana wan hin pirsan bipirsim.
Herçiqasî em hinekî wan nas dikin jî, lê bihîstina ji devê
te qîmetekî din dide wan. Berî ku ez di derheqa şaîrên
me yên klasîk de bipirsim, ez dixwazim vê bipirsim; gelo
klasîzm çi ye?

Di edebiyata milletên ewropayî de heyamek heye jê re heyama
klasîkan dibêjin. Ew heyama ko tê de şahir û edîbên klasîk
rabûne. Ji wan edîb û şahiran bi xwe re jî klasîk dibêjin.
Ewan edîbên ha teqlîdî edîb û şahîrên yewnan û latînî diki-
rin û li gora isûl û qeydeyên wan dinivîsandin; gelek bala
xwe didan wan isûl û qeydan, yanî gelek isûl û şikilperest
bûn.

Gelo klasîzm bi tenê di edebiyatê de heye, an di şaxên
din yên hunerê de jî heye?

Ji edebiyatê pê ve ji her tiştî re ko di wextê kevin de û bi islû-
beke bijarte hate çêkirin klasîk dihêjin. Di warê musîqiyê de
jî klasîzm heye. Herçî bestekarên wê heyamê ne ji wan re jî
klasîk dibêjin. Mîmariya klasîk jî heye. Xulase herçî fen û
sinhetên ko bi wê rêzîkê ve çûne ji wan re klasîk dibêjin.

Ger tu hin mînakan ji klasîkên kurdan bidî, tu ê navê kê bi bîr bînî? Rewşa edebiyata kurdî ya klasîk çi bû?

Bersiva vê pirsyarê ne hêsanî ye û jê re xebateke zor divêtin. Ji xwe ji eserên beriya islamiyê hesêb tiştek ne maye. Piştî islamiyê ji nav kurdan gelek şahir, edîb û peyayên zana rabûne, lê eserên xwe bi piranî bi erebî, bi farisî an bi tirkî nivîsandine; û ji wan millet û edebiyata wan re xizmeteke mezin kirine. Herçî şahirên tirkên ên mezin yê ko serê tirkên bilind dikin Nabî, Nefhî û Fizûlî her sê jî kurdmanc in. Yê ko bi kurdmancî nivîsandine gelek hindik in û wan jî bala xwe ne daye zimên û çêtir kêfa xwe ji pirsên erebî û farisî re anîne.

Lê hinan jî bi kurdî nivîsandine. Tu wan çawan dinirxînî?

Digel vê hindê evçend eserên ko pêşiyên ji me re hiştine edebiyata me a klasîk ditînin pê û di nav wan de eserine kûr û hêja hene. Ji xwe herçî folklorê me ye, yanî edebiyata xelkê, di nav folklorên dinyayê de hi bijarteyî dikeve rêza pêşîn. Di rohelatê nîzing de folklorê tu iniletî ne gihîştîye dereca folklorê me.

Di derheqê şairên me yê klasîk de di destên te de tu wesîqe hene?

Di destên me de tu wesîqe nînin. Tiştên ko ez pê dizanim,

min pirê wan ji şêxê rehmetî, Evdîrehmanê Garisî bihîstine. Ji milê din ji kirêba kurdîzanê ûris Eleksandr Jaba de der heqê edebiyata kurdî hin not hene.

Di hin çavkaniyên kurdan de tê gotin ku şairê me yê pêşî Elî Herîrî ye. Eleksandr Jaba di derheqa Elî Herîrî de çi dibêje?

Melayê Jaba der heqê Elî Herîrî dibêje: "Şahirê berê Elî Herîrî ye. Dîwançeyek heye, şîhir û qesayid. Herîr jî gundek e, di cibê û nehya Şemdînan, di sencaxa Hekariyan de, û şîhir û ebyadê di wî jî di nêv Kurdistanê qewî zêde meşhûr û marûf e. Texmîna ko di tarîxa çar sedê hicretê de peyda bûye û di nav Herîrê de medfûn e."

Ez ê paşê di heqê Melayê Cizîrî de ji te bipirsim, lê ez pêşî dixwazim bizanibim ka gelo Melayê Jaba di heqê Melayê Cizîrî de çi dibêje?

Melayê Jaba di heqê Melayê Cizîrî de dibêje: "Şahirê diwê Melayê Cizîrî ye. Eslê wî ji Cizîra Bihtan e. Navê wî Şêx Ehmed e. Di tarîxa pencsed û çilî de di nêv Cizîrê de peyda bûye. Dî wî wextî Mîr Imadedîn li Cizîrê mîr bû û xweheke mîr hebû. Ev şêx Ehmed li xweha mîr aşîq bûye. Xezeliyatîne zehf gotiye û dîwançeyek tertîb kiriye. Dîwana Melayê Cizîrî dibêjin qewî dîwaneke misteleh e, û zehf li nik ekra-dan maqûl e. Paşê Mîr Imadedîn ew şêx Ehmed ceribandîye ko aşîqê heqîqî ye û xweha xwe da ê. Şêx Ehmed qebûl ne

kiriye. Ev şêx Ehmed jî di tarîxa panced û pêncî û şeşê de merhûm bûye û di nêv Cizîrê de medfûn e...

Dibêjin ku Melayê Cizîrî berdevkê Mîrê Cizîrê bû, ma rast e?

Berdevkê mîrê Cizîrê bû. Lê carekê jê enirî û çû bû Diyarbekrê.

Mideke xweş li wê maye, birek ji şihrên xwe li Diyarbekrê nivîsandiye. Lê paşê dîsan vegeriya û hati hû Cizîrê. Salên xwe di welatê xwedêdana xwe de qedandine.

Tu dikarî hinekî Melê tarîf bikî? Ji ber ku tu resimê wî di destê me de nîne, em nizanin ka ew mirovekî çawan bû?

Bejna melê ne kurt ne dirêj, lê navîn bû. Rûwê wî girover, sipî û sor bû. Çav û birhên wî reş bûn. Riha wî sivik bû. Guliyên wî hebûn dihatin heta ber guhê wî. Por, rih û guliyên wî hergav şehkirî bû. Eniya wî fireh, stowê wî drêj bû. Rêveçûna wî bi lez bû. Keviyek davêt ser serê xwe, yeke din jî li ser dipêçand. Xeftanek li ber bû. Pêlaveke sor têxiste pêyên xwe. Eba werdigirt. Hergav bi ken hû. Bi dora xwe re xweş dikir, dilê xelkê ji xwe ne dihişt.

Li gorî gotina Jaba wê Mela li Cizîrê çûbe rehmêtê...

Mela li Cizîrê çûye rehmêtê. Di taxa Torê di Medresa-sor de

veşartî ye. Tirha Melê ziyaretgeh e, xelk gelek qedrê wî dizanin.

Tiştê ku em dizanin tirba Melê pir spehî hatibû avakirin, gelo ew tîrb hê jî heye?

Tirba Melê qenc hatihû ava kirin. Lê vê paşiyê tirba wî xirab kirine. Eskerên tirk kêlên wê şikênandin kevirên dora wê birin û ji xwe re quçên tifingan çêkirin.

Feqeh û melayên Kurdistanê qîmeteke çawan didin Melê?

Feqehên Kurdistanê dîwana wî hi destên xwe re digerînin. Hin beytên wî ji ber dikin û qesîdeyên wî di civatan de dixwînin.

Gelo Melayê Cizîrî ji zimanê xwe pê ve bi tu zimanên din dizanî bû?

Mela ji zimanê xwe pêve bi farisî, erebî û tirkî jî dizanî bû.

Şaîrekî me î din jî heye ku di warê şûrê de hoste bû. Ew jî Feqehê Teyran e. Wî ji me re gelek berhem hiştine. Ez bawer dikim ew feqehê Melayê Cizîrî bû, li ber destê Melayê Cizîrî gihîştibû. Tu di vî warî de çi dibêjî mamoste?

Ber destên wî gelek feqeh bi xwedî bûne. Feqebê-Teyran jî, ji feqebên melê bû.

Eleksandr Jaba di derheqa Feqehê Teyran de çi dibêje gelo? Wî çawan dide naskirin?

Melayê Jaba di heqê Feqehê Teyran de gotiye: "Şahirê siyê Feqiyê Teyran e ko navê wî Mihemed e. Eslê wî ji qeseba Miksê ye, welatê Hekaryan e. Di tarîxa hefsed û diwê peyda bûye. "Hikayeta Şêxê Senhanî" û "Qiseya Bersîsayî" jî mewzûn gotiye û "Qewlê Hespê reş" wisanî mewzûn gotiye û zehf beyt û eşhar jî di şîhrê da "Mîm û Hey" e, û miqdarê heftê û pênc salan emir kiriye û di tarîxa heft sed û heftê û heft da merhûm bûye û li Miksê jî medfûn e."

Ez dixwazim li vir beytekê ji şairekî me î klasîk bixwînim. Nizanim gelo wê cenabê te bi zanibe ew kî ye?

Hemdê bêhed bo Xudayê alemîn
Wî Xudayê daye me dînê mibîn
Em kirine umeta xeyrel beşer
Tabihî wî miqtedayê namiwer
Wî Xudayê malikê mîlkê ezîm
Daye me mîras qurana kerîm

Melayê Bate.

Rast e mamoste, te tê derxist, ev ya Melayê Batê ye. Ji

Mewlûdê bû. Min hê di salên xwe yên gelekî biçûk de ev mewlûd ji ber kiribû. Hê jî gelek ji wê di bîra min de maye. Erê min ji ber kiribû, lê navê nivîskarê wê ji bîra min çûbû. Mîna niha, mirov carinan hin pirtûkan dixwîne, navê pirtûkê di bîra mirov de dimîne, lê navê nivîskêrê ji bîra mirov diçe. Çîroka min û Mewlûd û nivîskarê wê Melayê Bate jî welê bû. Erê ez niha dizanim ku Melayê Bate mewlûd nivîsandiye, lê divê ez mikur werim ku ez di derheqa jiyana wî de zêde tişteki nizanîm. Ew kî bû, ji ku bû, ji bilî mewlûdê tişteki din nivîsandibû an na, ez pê nizanîm. Ji xwe cenabê te di destpêkê de gotibû ku di derheqa van klasîkan de ji kitêba Jaba pêve zêde çavkanî tunene. Ger tu ji kerema xwe re dîsan ji Jaba Melayê Bate jî bi me bidî naskirin, ez ê gelekî kêfxweş bibim.

Melayê Jaba der heqê Melayê Bate gotiye: "Navê wî jî Mela Ehmed e. Eslê wî ji Bate ye. Bate gundek e, ji gundê di Hekariyan. Di tarîxa heşt sed û bîstî da peyda bûye, û zehf şîhir û ebyat gotine. Dîwaneke mexsûs heye, qewî qenc e, û mewlûdeke kurmançî gotiye. Di Kurdistanê de ew meqhûl e; û heştê salî emir kiriye û neh sedê hicrî merhûm bûye. Di nêv gundê Bate de jî mdefûn e".

Mîrza Jaba dibêje ku dîwaneke wî û gelek şîrên wî hene. Lê bi tenê mewlûda wî di destê me de ye. Gelo ji bilî mewlûdê cenabê te tişteki wî dîtiye?

Ji eserên Bate min bi tenê mewlûda wî dîtiye. Herçî dîwan û şibirên wî ne, çavên min bi wan ne ketiye.

Gelo cara pêşî mewlûda Batê kengî û li ku liate çapkirin?

Mewlûda wî di sala 1905an de li Misrê hate çap kirin. Heke ez ne şaş im ew mewlûd di sala 1919an de li Stenholê ketiye çapê. Bi min re nixeke destnivîs heye.

Mela Camî di der heqê Mewlana Celaledînê Rûmî û kitêba wî "Mesnewî" de gotiye: "Ez çî bibêjim, ew ne pêxember e, lê kitêba wî heye?"

Tu dikarî di der heqê Xanîyê xwedî kitêb de çî bibêjî?

Ev pesnekî bilind û hêja û hi her awayî li bejna Mewlana têt. Di heqê Ehmedê Xanî û kitêba wî "Memozîn" de, bi min be, mirov dikare jê bêtir jî bibêje. Belê Xanî jî xudan kitêb e. Lê Xanî pêxember e jî. Pêxemberê diyaneta me a milî, pêxemberê ola me a nijadîn.

Çawan mamoste, tu çawan dikarî tişteki welê bibêjî? Ma Xanî çî kiriye ku ew pêxemberê ola me a nijadî be?

Xanî di wextekî welê de rabû ko... ne li cem me, lê li Ewropayê jî xelk hêj li miliyet û li nijadê xwe hişyar ne bû bûn û zelamên ji yek miletî hev û du ji bo katolîkî an protestaniyê dikuştin. Di heyameke welê de Ehmedê Xanî bîra miliyeta xwe, bîra kurdaniya xwe biri bû û ji kurdan re goti bû hon

berî her tiştî kurd in, rabin ser xwe, dewleteke kurdî çêkin û bindestiya miltên din mekin.

Gelo Ebmedê Xanî ji ku ye? Ew jî ne ji Hekaryan be?

Melayê Jaba der heqê Ehmedê Xanî de gotiye: "Şahirê pêncê jî Ehmedê Xanî ye. Eslê wî ji tayfeyê Hekaryan ji eşîreta Xaniyan e. Bi xwe hatiye Beyazîdê, di tarîxa hezarî da tewetin kiriye. Di zimanê kurmancî de Memozîn nav kitêbek aşiq û maşûqan gotiye û kitêbek lixê jî bi kurmancî û erehî gotiye, navê wê Nûbihar e. Zarokê di Kurdistanê hemû di piştî quranê dixwînin. Û zehf ji xezeliyat û eşharan û beyt bi zimanê kurmancî gotiye. Û di zimanê erebî û farişî û tirkî jî qewî mahir û sahibî îrfan e. Û ji şîerayê di Kurdistanê hemûyan jî meşhûr û faiq e, belkî ji hemû şîeran meqbûl û memduh e. Û di hezar û şêst û sê da ji merhûm bûye û di nêv Beyazîdê da mizgeftê jî bi navê xwe bîna kiriye. Û bi xwe jî li kenarê mizgeftê medfûn e".

Herçiqas zimanê Melayê Jaba ne zêde paqij bû jî, dîsan dîroka bûyina Xanî hat fêhmîkirin. Lê belê ez nizanîm wî kengî emirê Xwedê kiriye?

Kengî emirê Xwedê kiriye em pê nizanîm. Lê gava Memozîna xwe qedandiye çil û çar salî bû.

Gelo ji Mem û Zînê pê ve çî eserên Xanî yên din hene?

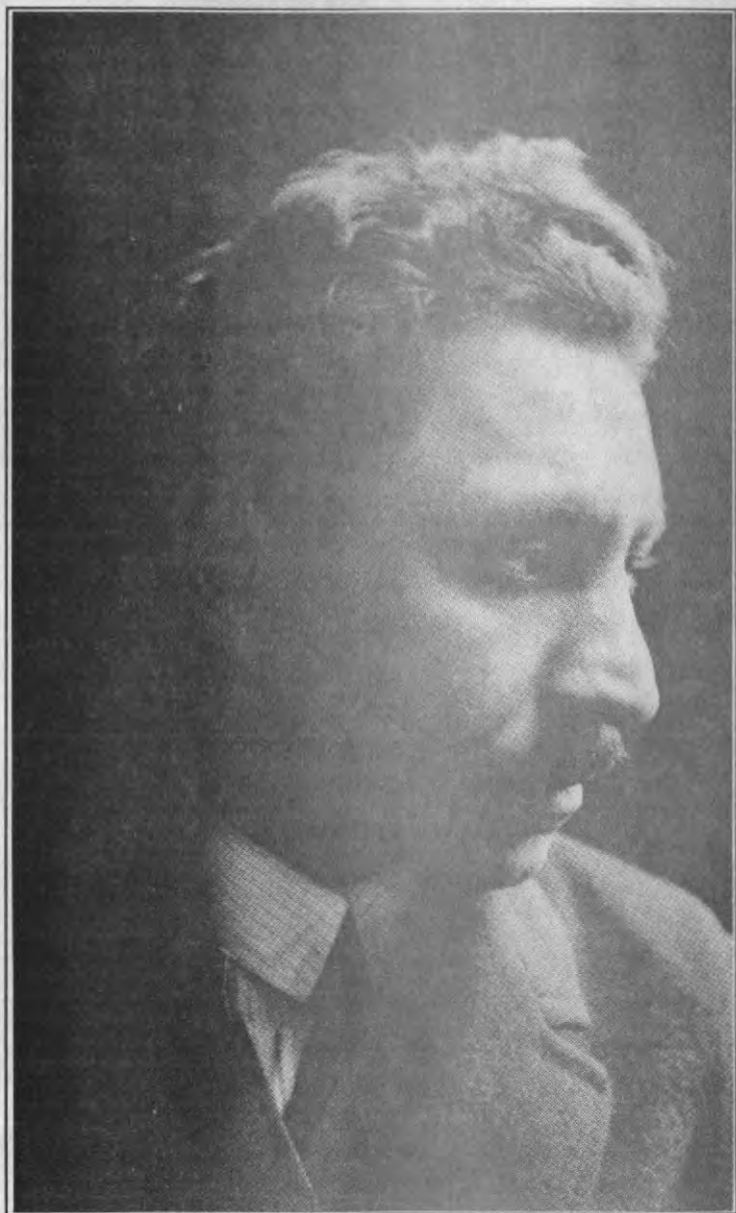
Xanî ji Memozînê pê ve bin eserên din jî heye. Nûbar: ferhengeke menzûm e. Kurdî-Erebî. Li gora tiştê ko min bibîstîye Xanî kirêbeke cexrafayê jî çêkiriye û tê de qala ezman û stêrkan kiriye. Herçend ez gelek lê geriya bim jî ev kirêb ne ket destên min.

Bîska din cenabê te got, ku Xanî pêxemberekî nijadê kurd e, lê wî berhemeke evînî nivîsandîye. Ma mirov bi nivîsandina berhemeke evînî dikare di warê milî û nijadî de ewqasî bilind bibe? Gelo bi rastî Xanî bi tenê berhemeke evînî nivîsandîye, an jî ew kiriye behane da ku bikaribe pê fikrên xwe yê milî bîne zimên?

Ebmedê Xanî berwekî bi xwe gotiye, Mem û Zîn ji xwe re kirine behane û bi vê hêncetê kula dilê xwe bi dar daye, derdê miletê xwe ê ker û lal bi ziman kiriye û ew axivandiye.

Mem û Zîn ji bo Ehmedê Xanî rêmzên Kurdisranê, rêzikên welarê wî ne. Xanî dibîne ko ew rêzik winda dibin, kurdmanc bi zimanine din dixwînin û dinivîsînin, bi rêzikên miletên din ve diçin, belgên xwe ên nijadî jî xwe tavêjin, dikevin rengê miletên din û bi vî awayî û bi rêva bindestiya wan dikin.

Ji bo vê nirxandina te gelekî spas mamoste. Ez bawer dikim êdî piraniya kurdan bi vê fikra Xanî hesiyane. Berê ne welê bû. Hema ne zûde jî. Berî bi panzdeh-bîst salan gava mirov navê Xanî dianî zimên, gelek jî xortên me digotin Xanî paşverû ye, ew îdealîst e. Tu zanî jî bo çî, jî

ber ku piraniya xortên me xwe materyalîst didîtin û kesên ku ji tradîsyona medreseyan dihatin jî paşverû û kevneperst didîtin. Ez nabêjim hemûyan bi vî çavî li wan dinêrin, lê belê piraniya xortên me bi çavekî welê li wan dinêrî. Divê ez mikur werim ku niha rewş hatiye guherîtin, niha piraniya kurdan li Xanî xwedî derdikevin, navê Cizîrî û Feqehê Teyran bi bîr tînin, xwe bi wan serbilind bîs dikin. Wê ji ber vê hişyarî û têgihîştinê be ku piraniya kurdan par sêseedsaliya nivîsandina Mem û Zînê pîroz kirin. Ew jî êdî bi bêla Xanî ya kurdayetiyê hesiyane. Heta gelek nivîskar û rewşenbîran li ser Xanî kitêb nivîsandin. Vêca her kes tiştêkî li ser wî dibêjin. Hin kes dibêjin, na, ew ne îdealîst bû, lê belê materyalîst bû, bawerîya xwe bi diyalektîkê dianî, hinin din behsa erotîzmê di Mem û Zînê de dikin, hinek jî li ser aliyê wî yê milî radiwestin. Bi a min ev tiştêkî rast e û kêfa mirov tîne. Lê ez ê kêfxweştir bibim ku cenabê te mînakekê ji şîireke Xanî bîne ku mirov tê de bi rastî fikrên milî bibîne:

Seyda dibêje:

Sazî dili kul bi zîr û bem bit
 Sazendeyê eşqi Zîn û Mem bit
 Şerba xemi dil bikim fesane
 Zînê û Memî bikim behane
 Nexmê we ji perdeyê derfînim
 Zînê û Memî ji nû ve vejînim
 Derman bikim ez ewan dewa kim

Wan bê mededan ji nû ve rakim
 Meşhûr bikim bi terz û islûb
 Mîmtaz bikim mihib û mehhûb
 Ewreng bikim ji nû serefrez
 Da bîne temaşeyî nezerbaz
 Dilber li Memî bikim girînê
 Aşiq bikenin bi derdê Zînê.
 Ev meywe eger xerab e ger qenc
 Kêşaye digel wî me dused renc
 Ev meywe eger ne avdar e
 Kurdmancî ye ev qeder li kar e
 Ev tifle eger ne nazenîn e
 Nûbar e bi min qewî şêrîn e
 Ev meywe eger ne pir lezîz e
 Ev tifle bi min qewî ezîz e
 Mehbûb û libas û gûşware
 Milkê di min in ne mistear e.
 Ez pilewer im ne gewherî me
 Xodrestê me ez ne perwerî me
 Kurdmanc im kûhî kenarî
 Ev çend xeber in di kurdewarî.

Ji bo vê mînaka Xanî pir spas mamoste. Em dizanin ku piştî Xanî jî gelek seyda û melayên me derketine ku hem şîrên bi naveroka milî hem jî yên tasawifî nivîsandine. Gelek ji wan xwedîdîwan in jî. Herweha piraniya van şaîrên me bi zaravayê kurmancî nivîsandine. Wek Smaîlê Beyazidî, Mirad-Xan, Axayok, Mewlana Xalid, Mela

Yehyayê Mizûrî, Mela Xelîlê Sêrtî, Şêx Evdilqadirê Gêlanî, Hecî Fetahê Hezroyî, Şêx Evdîrehmanê Taxê, Siyehpûş, Evdîrehmanê Axtepi, Elî Teremaxî, Mela Ünîsê Erqetînî, Melayê Erwasê û bi dehan şairên din. Ma di nava klasîkan de şairên ku bi zaravayê soranî nivîsandine nînin?

Nalî ji şairên Soran e.

Tu dîwanên Nalî çap bûne?

Dîwana wî di sala 1931ê de li Bexdayê çap bûye û yên ko dîwan dane çap kirin biserhatiya Nalî jî tê de gotine.

Gelek şairên me yên wê demê navên mistear bi kar dianîn, mamoste. Gelo Nalî jî navekî welê ye?

Jê dixuye ko Nalî leqeha şahir e navê wî Mela Xidir e , bavê wî Ehmed Şawês e.

Di derheqa bûyin û wefata Nalî de tu çavkanî di destên cenabê te hene?

Nalî di sala 1215ê hîcrî de, li Şarezorê, ji diya xwe hûye. Di sala 1255an de çûye Stenbolê û beta dawîya emrê xwe li Stenbolê ma û di sala 1273an de emirê Xwedê kir. Li Stenbolê di gornistana Eba -eyûbê-ensarî de veşarti ye.

Ez bawer dikim Şêx Riza jî sorî ye, ne welê?

Şêx Riza jî sorî ye. Ew jî çûye Stenbolê û li Stenbolê di civata şahir û zanan de gelek bi qedr û rûmet bûye. Dersa efendî û beglerên Stenbolê digot, nemaze bi farisî. Şêx Riza hecawekî bêeman bû. Mixabin ko tu şahirên wî bi min re nînin ko ez belav bikim.

Hecî Qadirê Koyî jî şairekî baş bûye mamoste. Ew jî wek gelek şairên wê demê li Stebolê bi cih bûbû. Ez bawer dikim min ji te bihîstibû, ku ew demekê li mala we jî mabû. Heta te gotibû ku Hacî Qadirê Koyî li ser Memozîna bavê te ya destnivîs şîrek nivîsandibû. Gelo ew şîr tê bîra te?

Hacî li ser Memozîna bavê min a destnivîs şihira jêrîn nivîsandiye:

Zemane resmi caranî ne mawe
Çiraxi nazim û minşî kujawe
Le dewri ême roman û cerîde
Egerçî meqsed e, zanînî baw e
Eman qedrê bizane em kitêbe
Le dinya êstekî hemtay ne maw
Le eyamî heyatî şêxî Xanî
Le ser nisxey xet ew nûsirawe
Le layî erbabi xoy bo qedr û qiymet
Xezîney gewher e, û kêsey diraw e

Le mecmûhî diwel, Soran û Botan
Le sayey em kitêbe nasirawe
Le kurdan xeyrî Hacî û şêxî Xanî
Esasî nezmî kurdî danenawe.

**Min bihîstiye te li gelek cihan pesnê Hacî daye, tu wî di-
şibînî Xanî. Tu dikarî vê hebekî şirove bikî?**

Hacî qadirê Koyî Xaniyê didowan e. Ew jî weke Xanî bi der-
dê miletê xwe dişewitî. Şehir û qesîdeyên wî tev de li ser mi-
let û welêt in.

Hacî Qadir ji ku ye mamoste?

Hacî Qadir kurê Mela Ehmed e, di gundê Gorqeraçê de ji
diya xwe bûye, û ji eşîra Zengenê ye. Lê ji ber ko di zarotiya
xwe de guhastiye Koyê navê "koyî" pê ve bûye.

Tu dîwanên Hacî hene mamoste?

Çend şehirên Hacî Qadir di sala 1925an de li Bexdayê di bin
navê "komela şehirên Hacî Qadirê Koyî" de çap kirin.

Hacî dîwaneke mezin beye an hebû. Min dîwana wî dîtî-
ye; bi destnivîseke hûr qederê 800 rûpel bebû. Hacî ji dîwa-
na xwe di nisxe nivîsandi bûn; heke nisxeke wê tirkan şewi-
tandîye heye ko nisxa din rojekê bikeve destên min.

Gelo Hacî kengî wefat kiriye û li ku hatiye veşartin?

Hacî di sala 1912ê hicrî de li Stenbol çûye rehmêtê. Bi eqlê min li Skûdarê di gornistana Reqece-Ehmed de veşartî ye.

Ma te bi xwe Hacî Qadir nas dikir mamoste?

Ez dikarim bibêjim min Hacî dîtiye, lê ez nikarim bibêjim ez Hacî nas dikim. Ji ber ko sala ko Hacî çû rehmêtê ez hêj nû keti bûm ser lingan.

Mamoste, mîna te berê anîbû zimên, zimanê kurdî ji sê zarên sereke tête pê. Te mînakên gelekî baş ji klasîkên zaravayên kurmançî û soranî dan. Ez bawer dikim ew ê gelekî bi kêrî xwendevan û lêkolînerên me werin. Lê belê di derheqa zarê zazakî de agahdariyên me kêm in. Berî ku em behsa berhemên bi vî zarî bikin, ez dixwazim cenabê te bi kurtî be jî ji me re behsa vî zarî bike?...

Zarê dumilî: Ev zar zimanê kurdên dumilî an zaza ne. Kurdên dumilî di welatê jorîn di rojavayê wî welatî de rûniştî ne. Bi piranî tevî kurdmancan in û ji zarê xwe pê ve bi kurdmancî jî dizanin. Li gora ko min seh kir di zarê dumilî de jî çend bir hene. Di bingehî de ev birên ha dido ne. Di nav van herdu biran de di denganê û qewaidê de ferqinî eşkere têne dîtin.

Yanî çawan?

Di denganiyê de: di zarê Sêwrekê de herfa "j" bi qasî kurd-

manciyê nîn be jî, di hin pirsan de tête dîtin. Lê di dumiliyên din de mîna zarê Paloyê de "j" yekcar nîne û şûna wê "z"yek an "c"yek rabûye. Ji lewra ko ji dumiliyan re ji ber ko li şûna "j"ya kurdmancî "z" dibêjin "zaza" hate gotin.

Min di vî zarî de, di warê klasîkan de ji mewlûda Usman efendî pê ve tiştekek nebihîstîye. Lê îro bi zazakî gelek kitêb derketine û derdikevin. Tu ê bikaribî ji kerema xwe re hebekî behsa vê mewlûdê bikî?

Ji mêj ve min dil hebû hinekî bi zarê dumilî mijûl bibim. Nemaze mewlûda 'Usman Efendî bêxim dest. Wê bi yekî re ko rind bi dumiliya Sêwrekê dizane bixwînin, li her binivîstînim û bidim çap kirin. Ji xwe di vî zarê şêrîn de ji û pê ve tiştekekî din nehatiye nivîsandin. Hatihe jî min nedîtiye, ne jî bihîstîye.

Te got bidim çapkirin. Ma qey mewlûda Usman efendî nehatibû çapkirin?

Piştî Meşrûtiyetê pismamekî min, Faîz Beg Bedir-Xan, bûbû qaymeqamê Puturgê. Bavê Mela Nezîr Hecî Îbrahîm çûbû balê. Mewlûd şanî wî da. Pîr neajot Faîz Beg hate ezil kirin û vegeriya Stenbulê. Mewlûd jî bi xwe re bir ko bêxe çapê. Lê li Stenbulê jî ew nikaribûn hixwînin. Hingê Faîz Beg ji Hecî Îbrahîm re nivîsandibû ko an ew bi xwe an kurê wî xwe bigihînin Stenbulê mewlûdê ji wan re bixwînin da ko bikarin çap bikin. Lê ne kur ne bav neçûn Stenbulê û mewlûd neket

çapê û Xwedê ji 'Usman Efendî re hez nekir ko keda xwe bi herfên reş bibînit.

Bi rastî jî tiştêkî ne xweş e, ku mirov berhema keda xwe bi çavên xwe nebîne. Lê Xwedê ji we razî be, hûn li berhemen keda evqas însan xwedî derketine. Gelo ji bo şakirina giyanê Usman efendî wê cenabê te bikaribe mîna-kekê ji mewlûda wî bide?

Em vê çapê ji bona şakirina giyanê wî pêşkêşî wî dikin.

Bi namê wahîrê no ard û azmîn
Ke ma dest kerd hi no girwe rengîn
Şima hemdê xwe Ellayê rê biyarîn
Şew û roj qapîdê ey di biqarîn
Pêxemberî rê selewatî biwanîn
Tim û tim derdê cê ver di binalîn
Misalê na dinê zanî ti merdim
Ti citêrênî, girwey to jî toxim
Ke to zanan kî no dinya senîn o
Bizanê a dinê cayê cû nîyo
Wedaro ey çe kî citêr bikaro
Kî citêr çî karit ey wedaro
Beso tobe biyarîn hey xedarîn
Dinyay di to hemî hewl bikarîn
Gunahdê xo rê arê bin binalîn
Birejnîn hersê çîman ra bikalîn
Bibo 'efêw gunahê mayê vêdo

Gunehkarî kî 'umrê xo di kerdo
Selewatî biwanîn rind û bolî
Biresnîn pê dima gandê resûlî

* * *

FIRAT CEWERÎ: Gava mirov li dîrokê dinêre, mirov dibîne ku bi qasî şair û edîban mêrxas û siyasetvanên kurdan jî hebûne. Yek ji van Selaheddînê Eyyûbî ye. Gelo bi rastî Selaheddînê Eyyûbî kurd bû?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Herê Selaheddîn kurd bû, ji me bû, ji mezinên kurdan bû, hêj bêtir û rastir kurdê mezin û mirovê mezin bû.

Kurdê mezin çi ye?

Ji xwe mezinahî bi mezinan çêdibe. Ko mezin nînbîn mezinahî naye pê, mezinahiya miletan jî holê ye. Milet bi mirovên mezin û bijarte mezin in. Ew milet mezin e ko mezinan ditêne pê, mirovên mezin jê derdikevin.

Ma miletê kurd heta niha tu mirovên mezin derxistine?

Ji miletê kurdan gelek mirovên mezin derketine. Herwekî

Şarmoy - zanakî rûs - gotiye. Ez ê çend pirsên Şarmoyî bi kurtî, biguhêzime hir: "Û milletin hene bi cengawerî û dîlaweriya hin serdarên xwe, xwe dane naskirin û ji hin dewletên Asya û Afrîqayê padişahin dane. Kurd ji wan in. Navê kurdan hêj di pêşiya zemanê kevn de bi derbên Rostem û pêşdetir bi kîşwerkêşayiyên Selaheddîn û birayê wî Melîk el-'Adil, bilind û geş bûye. Ji van pê ve ev milletê ha mezinên din jî gihandine. Herwekî Kerîm Xanê Zendî ko di nivê babîlîska hevdehem de malbata Zendî daniye, û zanayê mezin Îbn el-Esîriyê Cizîrî û Ebû el-Feda, ji mîrekên Eyyûbî, û dîroknivîsê zirav Îdrîsê Bidlîsî..."

Min di cihekî de xwendibû ku ji Selaheddînê Eyyûbî re "Muhemmedê duwem" digot. Gelo ji ber çî jê re weha tête gotin?

Miletê kurdan Selaheddîn di heyameke welê de anîbû dinyayê ko dinya bûhû du ber û li hev ketibû. Di deşt û bilincihên Ewropayê de bi hezar, bi lek û kirûran xelk gîhabûn hev û berên xwe dabûn welatê rojhilat.

Miletên Îsa dirêjî milletê Muhemmed kiribûn. Bi salan ve pevçûn, lehiyên xwînê herikîn, bi hezaran mirov hatine kuştin. Miletên Îsa milletên Muhemmed çê kirin. Hindik ma bû ola Muhemmed ji navê hilaniyana. Ji du olên dinyayê ên mezin yek noq bûwa, a din ew daxwarina. Bi kurtî ola Muhemmed diçû winda dihû. Êdin xelkê baweriya xwe pê ne aniyana.

Hingê ji welatê Serhedan, ji çiyayên Kurdistanê, ji serên zi-

narên me rojek hilat. Selaheddîn. . .

Miletên Îsa çê kirin. Ola Muhammed parast, xelas kir û ji nû ve danî, ji lewra jê re Muhammedê duwem jî têtê gotin.

Gelo ev kurdê mêrxas, zana û alim ji kîjan devera Kurdistanê ye; kî ye, ji çi malbat û eşîrê ye, li ku, çi xwendî-ye?

Selaheddîn ji welatê Serhedan ji kurdên Rawendî ye. Bapîrê wî digel du kurên xwe Şadî Necmeddîn Eyyûb û Esed ed-Dîn Şêrkoh, ji welatê xwe guhastibû Bexdayê û jê çûbû Tikrîtê. Li wê cih bûbû. Bapîrê Selaheddîn di Tikrîtê de çûye rehmêtê, pêşdetir birayê mezin, Necmeddîn Eyyûbî ko bavê Selaheddîn e, bû dezdarê Tikrîtê. Di sala (1137/532) di Tikrîtê de Selaheddîn hatibû dinyayê. Paş du salan hakimê Mûsilê Emadeddînê Zengî ji Tikrîtê derbas dibû. Necmeddîn di hin tiştan de arîkariya wî kiribû. Emadeddîn, Necmeddîn û mirovên xwe bi xwe re birin. Û piştî vekirina keleha be'lebekê ew kir derzdarê wê.

Selaheddînê zaro jî bi bavê xwe ve guhastibû Sûriyê. Xwendina wî a pêşîn di Be'lebekê de ye. Pêşdetir li Şamê berdestên melayên mezin de xwendî ye. Li Şamê di dîwana Nûreddîn de bi xwedî dibû.

Têkiliyên Selaheddîn bi apê wî re gelekî baş bû. Heta apê wî wî bi xwe re dibe Misrê. Selaheddîn demekê dibe melîkê Misrê. Gelo ev pêvajoyê çawan çêbû?

Di sala (558/1162) de Esed ed-Dîn Şêrkoh diçû hawara Misriyan. Biraziyê wî Selaheddîn jî pê re çû. Esed ed-Dîn du carên din jî çûbû Misrê. Di herdu caran de biraziyê wî pê re bû. Di cara siyem de li wê cih bûn û li Misrê man. Sal pênce û şêst û çar bû. Hingê 'Adid ed-Dînîllah, xelîfeyê Fatimiyan ê paşîn li ser kevilê xîlafetê rûdinişt. 'Adid ed-Dîn, Şêrkoh xistibû şûna Şawer û kiribû wezîrê xwe. Selaheddînê xort jî ber destê mamê xwe dixebitî. Piştî salekê Şêrkoh çû rehmetê û Selaheddîn kete dewsa wî û bû wezîrê 'Adid ed-Dîn.

Di sala (567/1171) de bi mirina 'Adid ed-Dîn Selaheddîn bû melîkê Misrê. Herçendî Selaheddîn hin destê Nûreddîn dihate hesêb jî di rastiye de bi serê xwe bû. Paş du salan Nûreddîn jî bê zar û zêç çû rehmetê û welatê Sûriyê jî bi tevayî ket bin destê Selaheddîn.

Tê zanîn ku erdeke fireh di bin hukumdariya Selaheddîn de bû. Gelo tu zanebûneke te ya eseh di vê derheqê de heye?

Dewleta Selaheddîn ji Kurdistanê diçû heta welatê Tunîsê. Selaheddîn bîst û du salan hukum kir.

Selaheddîn kengî û li ku çû rehmetê?

Di sala (589/1193) de li Şamê çû rehmetê.

Emrê wî gihîştibû çend salan mamoste?

Emrê wî gihîştibû pêncî û heftan.

Ew li Kurdistanê veşartîye an li devereke din?

Li Şamê di nêzîngî mizgefta Emewî de veşartî ye.

Tiştê ku ez dizanim Selaheddîn ne mîna qiral û silatanên din bû; ew siltan û hukumdarekî mervan bû, dilbirehim bû, ne xedar û bêwijdan bû. Herweha wî standarta jiyanêna welatên xwe jî bilind digirt. Ma ne welê mamoste?

Selaheddîn di vî zemanê kin de welatên dewleta xwe hemî jî ava kiribûn. Avahîke welê ko xelkên Ewropayê ji wan nimûne digirtin.

Ger tu bi kurtî Selaheddîn tarîf bikî, tu ê wî çawan tarîf bikî?

Selaheddîn sultan bû, serdar bû, zana û şair bû. Ser hertiştên dinyayê serwext bû. Tebabet jî dizanî bû.

Te ev got hat bîra min. Dibêjin serpêhatiyeke wî bi Rîşarê dilşêr re heye. Lê baş nayê bîra min. Gelo tiştêkê welê di bîra cenabê te de maye?

Dibêjin ko berberê wî qeranê Îngilîstanê Rîşarê dilşêr di wextê şerî de nexweş ketibû. Halê wî xedar bû. Bijîşkên Qiran nika ribûn Qiranê xwe derman bikin. Selaheddîn bijîş-

kên xwe şandibûn balê. Ew jî bi ser nexweşiya Rîşar venebûn. Hingê Selaheddîn bi xwe, ket şeklê bijîşkan, çû nik Rîşar û dijminê xwe derman kir.

Bi rastî hejmara mirovên welê li dinyayê gelekî kêr e. Jixwe di gelek çavkaniyan de jî hi pesin qala Selaheddînê Eyyûbî dikin. Lê nizanîm, gelo mirov dikare wî kurd bihesibîne û ji ber serbilind be?

Selaheddîn ji wan mezinan bû ko qedrê wî ne tenê mirov, dost, millet û bin destên wî lê dijmin û neyarên wî jî dizanîbûn û heta îro jî dizanin.

Di sala (1898/1316) de wekî împaratorê Almanan batibû Şamê qesda tirba Selaheddîn kiribû. Bertî ko bigihe tîrbê ji gergeroka xwe peya bû û pêleke dirêj bi peyatî çûbû. Her ev Selaheddîn, mirov û serdarê mezin Selaheddînê me bû. Selaheddîn kurd bû. Ji bona mezinahiya miletekî ma Selaheddînek ne bes e?

* * *

FIRAT CEWERÎ: Ji bo mezinahiya miletekî Selaheddînek bes e, lê ji bo hişyarkirin û zanekirina miletekî şîret û pendên mezinan lazim e. Te ji çîrokên Yewnanîstana kevin hin pend û şîretên qenc li ser hişyarkirina miletan wergerandiye kurdî. Bi taybetî jî ew pîrsên li ser zimên û girîngiya zimên mirov dibêje qey ew li ser kurdan û ji bo kurdan hatine gotin.

Gelo tu ji wan şîret û pendan têne bîra te, mamoste?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Li wextê berê miletek hebû, miletekî mêr û ciwanmêr, lê nezan. Ew milet keti bûn bin destên miletine din. Miletên serdest zilm û stemkarî lê dikiirin. Miletê bindest ji heyîna xwe bêxeber, di bin nîrê miletên serdest de hero belengaztir dibû. Lê miletê ji her tiştî bê hay, bi belengaziya xwe jî ne dihesiya.

Çawan? Yanî wan nizanîbûn ku ew bindest in? Ma kesî ku ew şiyar bikirana tune bûn?

Rojekê, pîrek ji nav wî miletê bindest rabû. Pîr li halê miletê xwe temaşe kir; li ser nexweşiya wî vebû.

Nexweşiya wî çi bû mamoste? Mebêje ku ew jî mîna kurdan bêî ziman û alfabeyeke yekgirtî bûn?

Rabû elfabeyek çêkir û milet da xwendin. Wî pîrî li xelkê xwe pend û şîret dikiirin û digot: "Zarono, li zimanê xwe miqate bin, pihêt pê bigirin, hînî xwendin û nivîsandinê bibin; qedrê zimanê xwe bizanin. Miletekî dîl yê ko zimanê xwe winda nekiriye dimîne wî hepsiyê ko mifta zîndana wî di destê wî de ye. Belê, zimanê we heyîna we ye. Hon bi tenê bi zimanê xwe ji miletine din têne ferq kirin. Û rojekê hon ê bi xêra wî ji hêsîriyê xelas bibin".

Gelo milet bi a wî kalî kir?

Milet ji ya pîr kir, hînî xwendin û nivîsandinê bû. Xêra zanînê li her tiştên dinyayê hişyar bû; bi heyîna xwe hesiya.

Yanî tu dibêjî rola zanînê mezin e...

Belê, millet zanî ko heta hingê di zîndana nezaniyê a tarî de pûyan dibû. Çira zanînê dora millet bi ronî kir. Millet her tişt dîtîn.

Zorkeran di tariyê de li wî dixistin, millet çu nedidît. Lê gava zanînê hawîr bi ronî kir, millet çoyê zilmê di ser xwe re dît, ew girt û ew şkênand; berê xwe da deriyê zîndanê û jê derket. Ji ber ko, herwekî pîr goti bû, mifte pê re bû.

Tiştê ku ez ji van pend û şîretan derdixim ew e ku divê mirov hînî zimanê xwe bibe, ziman e ku endamên miletekî bi hev re dike yek û ew yekîti ye ku miletan ji zîndana zilmê azad dikin. Ji milletê ku guh nadin zimanê xwe re tu dikarî çi bibêjî?

Weyl ji wî milletî re ko zimanê xwe winda kiriye.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Ez dixwazim dîsan vegerim ser pirsê destpêkê; te behsa zanîn û xwenasînê kiribû. Min divê ji cenabê

te vê jî bipirsim. Te nivîsek bi navê "Xwe binas..." nivîsandiye, min ew nivîs bi kêfxweşî xwend. Gelo armanca te bi wê nivîsê an jî bi wê sernavê çî ye?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Heyina te, heyina milletê te, tenê bi hatin nasînê tête pê. Hetanî ko tu meyî naskirin, xwe medî nasîn, di nav koma milletan de cihê te nîne... Belê armanca wê ev e: Te ji te re dane naskirin.

Yanî çawan?...

Tu kî yî? Ji kîjan millet û nîjadî yî? Zimanê te çî ziman e? Tu berê çawan bûyî? Îro di çî halî de yî? Jê çawan dikarî bifiliût?

Wê çaxê cenabê te pêşniyaz dike ku ez vê benda ha careke din bixwînim û bi alîkariya wê xwe û milletê xwe nas bikim. Ne wilo?

Qenc bixwîne, rind bala xwe bide, hin berên wê jiber bike. Paş ko te ev xwend û seh kir, nas û hevalên xwe re bide xwendin û ji nexwendiyar re bi xwe bixwîne û bide zanîn.

Ger ez bi a te bikim, ez li şîret û gotinên te guhdarî bikim ma tu ê kêfxweş bibî?

Heke te holê kir, bi gotin û pendên min ve çûyî, tu xortê min î, xortê milletê xwe yî, sezayê şabaş û pesn î. An ne... ji xwe destên min ji te dibin.

Mamoste, tu dikarî ji kerema xwe re hebekî min bi min bidî naskirin. Gelo ez kê me? Kurd kê ne?

Xorto! Tu çîlê miletekî kevn, nijadekî mezin î. Pêşiyên te di rûpelên dîrokê, di gorinên gernas û camêran de raketî ne. Tu kurê kurdan, neviyê Medan, dahatiyê Ariyan î...

Bi destûra te be ez di xwazim di vir de peyva te bibirim. Tu evqas pesnê min û nijadê min didî. Ma tu nabînî bê em di çi rewşê de ne?

Lê îro ne tu yî, dîlê, reben û belengaz, jar û qels, dewletek î û bindest î.

Tu bawer dikî ku ez ê di vê rê de bimeşim? Ma ez ê newestim, wek hinekan xwe nedim alî?

Te sond xwariye, li ser bext û xencera xwe. Sibe tu yî aza serrefraz, bextiyar, kamiran, serdest û bi serxwe bî. Te ev rê ji xwe re bijartiye û tê re diçî. Hêj gelek neçûyî. Tenê çend sale in ko tu tê de yî. Carinan diçî, carinan disekinî şaş dibî, ecêbmayî dimînî, li dora xwe dinibêrî, xwe bi tenê dibînî, di-dî nependiyan.

Rast e, min sond xwariye, ez ê ji ser vê rê danegerim. Digel ku cenabê te jî anî zimên ez şaş dibim, xwe bi tenê dibînim, lê çima cenabê te jî alîkariya min nake?

Ev pêlek e em tevde bi riya çiyakî asê ve diçin. Herçend em ji cihê xwe ê pêşîn dûr dikevin hawîr, çarnikar fire dibin, ba tê de xurt e, pêşiya me pê da bandev û bahos e.

Belê rê, rêke asê, bi kevir, pêşiya me lat û ferşinin zinar, kop û gaz in. Lingên me de ne sol, ne pêlav dimînin. Carin hene, em kirasên xwe diçirînin û ji lingên xwe ên birîndar re pêreşkan çêdikin.

Bi destên me re çîmên hesinîn hene. Serên wan dikevin kuç û berên rê. Ew wan dialêsin, bi rêva û pê ew kurt dibin, em di ser wan re ditewihin, piştta me du ta dibit. Lê herçend çîmên me kin, piştên me du ta dibin rêya me jî ew çend kurt dibit.

Ji kerema xwe re hebekî din jî veke, min baş fêhm nekir...

Rojin hene li me tarî ye, roja me girtiye. Lê em bi ruhnahiya dilên xwe hawîrdora xwe dibînin.

Ev gotina "bi ruhnahiya dilên xwe hawîrdora xwe dibînin" bi min pir xweş hat mamoste. Gelo wê mamoste jî bo şevan çi bibêje?

Şevin hene xew li me diçit, lê em di hişyarî û di ramana armanca xwe de canên xwe divesihînin.

Yanî bi rastî jî tiştêk ji vî karê ku em dikin dikeve serê cenabê te? Tu bawer dikî wê tiştêk jê derkeve?

Xorto! Te ji dîroka milletê xwe, karek li ser xwe girtiye. Ew barekî giran e. Ji xwe barên giran para mêran, para mêran barê giran in. Te ew li pişta xwe kiriye û daye kaşa çiyayên ko bi rê ve bilindtir û asêtir dibin.

Rica dikim mamoste. Ez bawer dikim bi tenê ji bo ku tu dilê min xweş bikî tu vê dibêjî. Lê ez dixwazim cenabê te pê bizanibe ku ev barê giran min ji ber bîrbirî û dûrbîniya te hilgirtiye. Ger min berxwedana te nedîtiba, ez bi zanebûna te nehesyama û ez bi şîretên te perwerde nebûma, bawer bike mamoste, min ê nikarîba bi barekî giran bi çiyê ve rapelikiyama. Û niha jî gava ez bi çiyê ve hildikişim ez diwestim...

Herçend hildikişî û ji deştê dûr dikevî, diwestî, lê ew çend zexm û xurt dibî. Hawîr diguhire, tiştinî welê dibînî ko bi te nenas in. Ji dûr ve leylanan de, dinyake nû, ji bo te nû bi xwe kevn lê jibîrkirî, dibînî.

Gelo ew çi دنیا ye? Ma ji bo wê derê hêja ye ku mirov evqas cefayê bikişîne?

Ew der gulîstan, gulgeştêk e. Tê de avên zelal diherikin, mîrgên rengereng wek keskesorên ezmanî diçirîsin. Darên wê tev kesk û bişkivîne, xelkê wê delal, ciwan û xurt, herçî mîr zava berçî jin hêj nû bûk in. Ew دنیا tu bi xwe yî, ew kurdanî ye.

Bi rastî zehmet e, carinan mirov diweste. Gelo pêşniyazekê mamoste ji bo berdewamkirina vê riya asê heye?

Carinan lingên te dişemitin, dikevî xwîşeyan, di şawan re diçî, di ber zandoran re disekinî, li kûriya wan dinihêrî. Çavên te şeverêş tên, xilmaşî dibî, dilê te jibîr ve diçe, pêlekê li wê dimînî. Erd qelaç e, şînahî ne diyar in. Di dora te de tenê çend pel tihnav hene. Bi bihna wan di xwe dikî der, hişyar dibî û didî rê.

Baş e, ez didim rê, lê ez ê bi ku ve biçim? Yanî cenabê te dixwaze bibêje ku ez hê jî xwe baş nas nakim?

Xorto! Te berê xwe daye mizgefteke welê ko ji awîze û fanosên wê tenê ruhniya xweşiyê diherike. Tu tê de di ruhni û tariyên wê de bi xwe bihesî bîr bibî, bîrewerî heyina xwe bibî. Tu ê bizanî ko heta niho neyînê de bûyî.

Mamoste, ji kerema xwe re rewşa xwendevanên me jî li ber çavan bigire û bêî ku tu zêde felsefê bikî, armanca min rast û vekirî bibêje.

Xorto! Armanca te rizgarî ye. Rizgariya welat û miletekî ye. Navê armanca te kurd e, kurdanî ye, Kurdistan e.

Baş e, cenabê te, bavê te, birayên te, mamên te û gelek dost û hevalên te jî bi dû vê armancê ketin, lê negihîştinê. Gelo sebeba vê çi ye? Tu bikaribî ji kerema xwe re vê

armancê hebekî şirove bikî wê baş bibe.

Armanca te li ber te sekinê ye. Di şeklê mirovekî de ye. Tu lê dinihêrî, ecêbmayî dimînî.

Herê tu dibînî, dest, ling, mil, pol, parsû, paruhan hertiştên wî hene. Lingê wî yê rastê berepêş, yê çepê berpaş diçit. Laş di cihê xwe de ye. Xwe ne dide pêş, ne jî paş. Ji ber ko ji aliyekî pêş ve, ji aliyê din paş ve tête kişandin.

Tu zanî çira xorto?

Çira mamoste?...

Lewma ko herdu ling ne yek in. Navbera wan de yekîtî nîne. Divêt, tu bixebitî van herdu lîngan bi aliyekî ve bilivînî.

Mamoste, ev bi rastî pir zehmet e. Cenabê te bi xwe nikarî bû herdu lîngan bi aliyekî ve bide livandin. Malbata te nikarîbû. Ez naxwazim dilê cenabê te bihêlim, ger bi rastî bi tenê malbata te ji hev neketiba, mamê te Yezdan Şêr, di dema xwe de ji rê derneketa, ez bawer dikim em ê îro dewlet bûna. Ez dizanim tu jî naxwazî tiştên çûye zêde tev bidî, te berê xwe daye pêşerojê, tu dixwazî em niha bibin yek û ji bo vê yekîtiyê jî tu şîretan li me dikî. Şîretên cenabê te hemû di cih de ne, heta yekîtî tunebe, em nagihîjin cihekî. Lê tu dizanî mamoste, tu devê kê vedîkî, dibêje yekîtî, lê kes ji bo yekîtiya rastî gavê navêje. Gelo ev hebekî bi dewletên cîran ve jî ne girêdayî be? Ji ber ku ew gelek caran bi me dilîzin. Tu ji bo vê çi dibêjî?

Xorto! Çarnikar girtiye. Di aliyên rojhilat, rojava û nîvro de sê milletên din hene. Çav û guhên xwe bel kirine li te fedikirin. Lê ne ji bona qencyê. Hersê jî dijminên te ne.

Ma îro jî rewş weha ye mamoste? Ma qey kes ji van ne dostê me ne?

Tu îro di bin nîrê wan de yî. Te dişidînin. Bi xwe ditirsin. Ditirsin ko serê xwe rakî. Ji xewa xwe a giran û kevn hişyar bibî û hertiştî bîr bibî.

Ê baş e, mirov ê çawan bikaribe zora wan bibe? Em hê jî du heb nikarin werin ba hev.

Belê tu hêj ciwan î, zaro yî, nezan î, hov î. Lê bi xurtiya milên xwe bi wan dikarî. Ew gihastî ne, pîr in. Mezin zexm û xurtirbûna wan nemaye. Her weku tu zêde bikî ewê kêmbikin. Gava pelên direxkan şîn dibin, yên darên kevnare diweşin. Digel xurtiyên xwe ditirsin.

Gelo çima ditirsin, ji çi ditirsin?

Ji ber ko xurtiya wan derevkî ye. Bi top û tivingan e. Lê bi xwe bi laş û canên xwe kal û komik in.

Ew dixwazin çi bikin ji min?

Belê xorto ew dixwazin ko tu ji wan re bibî xoşikî. Kirine se-

rê xwe te daxewin. Zimanê te jêkin û yên xwe bi devê te ve bikin. Da ko tu nikarî kurdaniya xwe bi lêv bikî.

Çawan? Ma ew bi rastî dikarin?

Lê tu metirse. Ew nizanin ko avên erdê bi ziwakirina pingavên ruyê erdê naçike.

Dîsan nizanin ko kurd ne avzê in, kanî ne. Bi dagirtina çem û rûbar bête girtin jî serê kaniyê nayê. Ew dizê û di ber bendan de dipingire, rojekê li wan tête hev di ser wan re diherike û wan di bin pêlên xwe de hildiweşîne.

Ez têgihîştim mamoste. Ez niha şiyar im, hevalên min jî şiyar in, lê millet?...

Xorto! Tu ji bona hişyariyê dixebitî. Millet nivistiye. Di xew de ye. Ji lewra tête kuştin.

Yanî tu dibêjî ger millet hişyar bibe wê neyê kuştin?...

Ma mirovên hişyar ko di xwe dikin der têne kuştin.

Her ku ez rewşa me bi bîr tûnim, riya gihîştina armancê ewqasî bi min dûrtir dibe mamoste! Ger ez mikur werim û rastiye bibêjim, problem ne problema millet e, millet yek e, lê serkêşên millet nabin yek Zana nabin yek, xwende nabin yek, rewşenbîr nabin yek...

Xorto! Rêya te dirêj, armanca te hêj dûr e. Lê tu bi rê ketîyê. Herçî ko bi rê dikeve digihe jî. Armanca te armanca çend nîşan e. Ne tenê armanca te û nîşsa te. Gelek rêwiyên din dê bên û bidin ser şopa te. Her rêwî rîya armancê kurt dicit. Ê nû ji wê dest pê dicit ko pêşiyê wî li wê hiştiye. Rêya te ji ya nîşên din asêtir e. Ji ber ko gîsinê xwe dikê erdekê welê ko hêj tu gîsin lê neketine. Zeviya te beyar e. Divêt gîsinê te ji pola bit, destê te hesin.

Rast e ku zevî beyar e. Lê mixabin, gîsinê pola jî di nava vê zeviyê de dihele. Tu zanî çima mamoste, ji ber ku em ji hev hez nakin. Ez bawer dikim heta niha bindestmayîna me jî wê ji vê be. Bi saloxan min bihîst ku tu diêşandin û yên ku tu diêşandin jî yên nêzîkê te bûn. Sebeb çi bû? Çi ji te dixwestin? Gelo mirov dikare bibêje ku ev ji ber çavnebarî û dexsê tê?

Herê Xorto! Birîna me a mezin û xedar dexs e, berberî ye, jana dexsê ye. Em sîngjar in. Ji derve serma li me dixê. Li hundur em bi janê dikevin. Di nav xwe de em çend ber in. Berekiê kiçik serê xwe daniye li ser sînga miletî, li hilavêtina dilê wî guhdar bûye û ji xwe re bê deng û pêjn dixebite. Li dermanê nexweşê xwe digere.

Berekiê din heye, li wan temaşê dike. Peyayên vê berê dibînin ko wan tiştêk aniye pê û hero ditînin. Li wan didexisin.

Çima didexisin, ji berdêla ku bidexisin, ma ew jî nikarin tiştêkê bikin?

Hingê ew jî dil dîkin tiştêkî bikin. Lê mîna tiştê çêkirî an jî çêtir nikarin bînin pê.

Ê bila wê çaxê alîkariya çêkiroxan bikin, ma ne ji bo wan e jî?

Lê heye ko bi awakî arîkariya çêkiroxan bikin û ê çêkirî pêş-ve bibin û bi ser xin. Lê dexsa wan nahêle.

Mamoste, dexts tiştêkî xerab e, xwediyê xwe dixwe. Bifikire, her cara ku yek tiştêkî baş bike ew ê bidexisin, ew dexts wê dilê wan biêşîne, xewa wan li wan birevîne, wê bêhteng bibin. Ev hebekî jî dişibe dilxerabî û kumreşiyê. Ev yeka han jî dilreşiyê bi xwe re tîne. Cenabê te ji min çêtir dizane...

Ax ew jana xedar bi pêşîra wan girtiye, wan diêşîne, dikuje.

Gelo çima, sebeb çi ye?

Ji ber ko çênêkirine û nikarin çêkin, naxwazin ên din jî çêkin. Çiku ji wan re ne pesn e, ji wan re pê tu nav û deng çênabe. Û holê çavê xwe didin xirabiyê. Ji nekêrhatiya xwe bi tevr û bivir li ser avahiyên ko hinekî din lêkirine, radibin. Li wan dikevin, lê bivir û tevrên wan ne li avahiyên lê li ling û ejnûyên wan dikevin. Tu zanî Xorto ew wek çî û kê ne?

Ew mîna çî û kê ne, mamoste?

Ew mîna wî mirovî ne ko serê xwe di ser stuyê xwe re tewandiyê û li sînga ezmanê zelal tif dike. Tu bi xwe bîr dibî ne, ko gilêz li wan vedigere û dikeve rûyên wan. Ji xwe rêvîn bûn, yekcar dibin seg.

Hin bene dixwazin bixebitin, lê tu kes naxwaze li ber destê yekî din de bixebite. Dil û çavê herkesî di serdestiyê de ye. Herkes dixwaze bibe axa, lê çavê tu kesî di peyatiyê de nîne. Ji lewra di nav me de axa nînin û herkes axa ye. Lê tu ê holê nekî.

Çima? Ma çiyê min ji yên din guherî ye?

Tu bi awakî din bixwedî bûyî û hatî gehandin.

Ma heqê min û mezinahiyê tune ye?

Belê tu jî li mezinahiyê bigerî. Tu jî dê bixwazî bibî axa. Lê ne bi vî rengî.

Bi kîjan rengî mamoste?

Xorto! Guh bidêr. Rind bala xwe bide. Berê pêşîn tu ê bêxî serê xwe ko tu xulamê millet û paleyê welatê xwe yî tu ê xizmeta wî bikî û ji bona wî bixebitî. Dîsan tu ê bizanî ko axayên rastîn ew in ko xulamîya milletê xwe dikin, ên din tevda axayên derewîn in.

Tu dikarî hinekî jî li ser metoda xebatê rawestî? Divê mi-

rov çî bike?

Dema ko tu dixebitî qet li dora xwe menihêre. Heke ên din dixebitin an ne. Herçî ko dixebite karê xwe pêk ditîne û karê tu kesî bi xebata yekî dîtir naçe serî. Herdar bi pelên xwe sayedar e, ne bi pelên darên dorê.

Ez ne bi tenê me, gelek hevalên din jî dixebitin, ez ji wan jî hîn dibim, xebata wan jî min kêfxweş dike...

Tu ne bi renê yî. Di dora te de hinên din jî hene ko dixebitin. Heke te tiştekek pêk anî li dora xwe fedikire, li tişteki welê bigere ko bi yê te bêtir û tekûz bibit. Hûn hemî ji bona avahiyekê dixebitin. Her kî ji we hîmê wî daniye Xwedê jê razî bit. Pesn jê re bit, heqê wî ye. Hûn jî herin dar û qirş, herî û kevirî peyda bikin. Dîwar an banekî wî çêkin. Navdidaniyê bidin. Lê ne ko bidexisin.

Ez jî fêhm nakim, lê hinek didexisin.

Tu ketiyî cînariya yekî ko avahiyek bi du mezelan aniye pê. Tu di xwe re wê xurtiyê dibînî ko bikarî avahiyeke çend tayîn û mezeln ber pê bikî. Li avakirina mala mezin bi xerakirina a kiçik dest pê meke.

Ez jî bi te re me. Bi a min divê mirov mala mezin li ser a biçûk ava bike, ne ku mala biçûk xera bike. Ez bawer dikim ger avakirin li ser xerakirina tişteki din be, wê ew

avakirin jî paşê ji aliyê tiştêkî din ve were xerakirin. Yanî ez dixwazim vê bibêjim mamoste, gava mirov dest bi karêkî nû dike, gelek zehmetî dikarin derkevin pêşberî mirov, ew zehmetî jî dikarin bibin sebaba hin kêmasiyan. Pirsra min ji cenabê te ev e; gava mirov kêmaniyekê bibîne, divê metoda destnîşankirina wê kêmaniyê çawan be?

Di dinyayê de tu tişt nîne ko tekûz bît. Di hertiştî de, nemaze di karên nû dest- pêkirî de, pirê caran, kêmanî heye. Heke te ew kêmanî dîtin, hima dirêjî wan meke. Lê bixebite ko tu bikevî nav wan, arîkariya danîyan bikî û wan kêmaniyan bidedilî.

Ez dibêjim xerakirin jî avakirinê hêsantir e. Ger cenabê te bi gotineke gelêrî vê bîne zimên em ê kêfxweş bibin?

Hilweşandina stûnekê hêsanî ye. Huner di rastkirina stûna xwêl de ye. Xorto! Holê bixebite, an bixwe çêke an arîkariya ewan bike ko çêdikin, ava dikin.

Ger mirov nikaribe bi xwe çêke...

Heger tu nikarî bi xwe çêkî, ne jî arîkariya çêkîrovan bikî hingê bi ên çêkirî şa û kêfxweş bibe. Ji ber ko ew ji bona te, ji bona milletê te hatine çêkirin. Nav di wan bide, wan bipesinîne.

Te got, ger nikaribî çêkî, alîkariya ewan bike ko çêdikin

ava dikin... Ez dibêjim ev hebekî bi bawerî û hêza însên ve girêdayî ye. Mîna cenabê te jî pê dizane, di Încîlê de jî, dibêje; ger baweriya te hebe û xurt be, tu bixwazî tu ê bikaribî bi baweriya xwe ya xurt çiyayê hember wergerînî...

Xorto! Min got heke tu nikarî çêkî. Lê bawer bike, ewle be ko te dil hebe tuyê bikarî jî. Herçf ko dixwaze dikare jî.

Lê gava mirov dike û bi ser dikeve, hin kes kêfxweş û dilşa dibin, hin kes jî didexisin. Dixwazin bi dexsa xwe dilê mirov bişikînin. Tu ji vê re çi dibêjî mamoste?

Wekî tu dixebitî dexesker ji dora te kê mabin. Tu guh mede wan, gotinên wan damêne ber dilê xwe.

Gelo ger ez di xebata xwe de bişemitim û bikevim, ew ê destê alîkariyê dirêjî min nekin?

Heke di riya xebata xwe de şemitî û ketî, tu zanî ew ê çi bikin. Mebêje ko ew ê bîn bi destê te bigirin, birînên te derman bikin. No, ew ê ji hev du bipirsin, gelo lingê wî neşikiyaye.

Baş e, gava yek xebateke baş û bi serketî bike, mirovên qenc yên ku alîkariya xebata baş bikin nînin?

Bi xebata xwe bi nav û deng bibî. Xelkê qenc, xelkê welatpa-

rêz pesnê te dê bidin, tu ê giram bibî. Ên dexisok tu zanî dê çi bikin! Mebêje ko bi xelkê re çeplikan li te xin. No, dexsa wan nahêle. Ew ê bêjin: Ma evî çi kiriye, ji bona xwe xebitiye û bi nav û deng bûye, di herderî de pesnê wî didin. Ma ev jî tişteke e.

Yanî tu dibêjî digel mirovên qenc wê mirovên dexsok jî hebin. Heta, ji ber ku mirov xebateke qenc dike, wê mirovên ku bêsebeb berberiyê bi mirov re bikin jî derkevin.

Xorto! Herçî ko bi te re berberiyê dê bikin ji te bêtir in. Ji xwe di dewra gelekî de stîrî bi hezarî ne.

Ez bawer dikim mamoste, niha em hebekî hatine guherin. Ew striyên ku cenabê te behs dike, ji hezaran daketîne, kêmbûne. Lê belê hê jî hene. Ez dixwazim tişteki bipirsim, ma ew xwe bi xwe nakevin qirika hev, bi hev re berberiyê nakin?

Ew di nav xwe de nexweş bibin, pev biçin jî, li te dibin yek, destên xwe didin hev. Ji ber ko ji te kêmtir in. Kêmaniya wan wan digihîne hev.

Ez bawer dikim di tebîetê de jî welê ye...

Ji xwe di tebîetê de jî welê ye. Tiştên qenc û hêja hindik in, nehêja û bêkêr zahf in.

Ma tu nizanî ko di gundekî de du sê hespên kihêl hebin,

di garana wî de bi sedan ga û çêlek û dewarên reş hene. Li nik xelkê gundî ne piraniya garanê, lê hindikayiya hespên ki-hêl bi qedir û hêja ye.

Lê ez çi bikim ji wan? Ez jî bi wan re berberiyê bikim, an ez guh nedim wan? Di vî warî de şîreta cenabê te wê gelekî bi kêrî min were...

Herwekî min got tu guh mede wan. Herçî ko eleyhdariya te dikin, li ber wan bikeve, ji wan mexeyide. Ew peyayên nekêrhatî û mivro ne. Nikarin, nizanin, ji lewra kurt û pist û kutkuta wan e.

Mirov dikare vê encamê ji peyvên cenabê te derxe; yanî ez guh nedim der û dorê û di xebata xwe de berdewam bim. Tu bawer dikî ku ez ê bi ser bikevim?

Xorto! Xebata te mîna dengê ye. Ma deng bi pifkirinê tête vemirandin. Keda te mîna çirayekê ye. Ma çira kengê bi deng û pêjnê temirîye. Tu her bixebite, qet mesekine, karê xwe bi ser xe.

Dengê te ko ji pifkirinê natirse ew ê her bilintir, çira te ko bi pêjnê nalerize ew ê her geştir bibe.

* * *

FIRAT CEWERÎ: Ez ji bo van gotinên te yên xweş û ji bo vê hevpeyvînê pir spas dikim. Divê ez mikur werim ku di pêvajoya vê hevpeyvînê de ez hînî gelek tiştan hûm; min dinya nas kir, min kurd nas kirin, min xwe nas kir. Dîsan divê ez mikur werim ku her ku ez nêzîkî te dibim, her ku ez fikir û ramanên te fêhm dikim, ez ewçend xwe nas dikim, ez ewçend dixwazim riya te bişopînim, fikrên te belav bikim. Ji ber vê yekê, bi destûra te be, ez dixwazim pêwendiyên me berdewam bin û her tim haya me ji hev hebe. Gelo bi vê ve girêdayî, gotina cenabê te ya dawî çî ye?

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Divêt ko her gav me hay ji hev hebit û gerek e ko em hevdu ser xebata hev serwext bikin...

*

– Firat, Firat! Rabe kurê min, taştê hazir e.

Ez ji nav nivînan hol bûm. Ez di xwêdanê de mabûm, piştî ku hebekî bêhna min hat ber min û ez hêdî hêdî hatim ser hişê xwe, ez rabûm û min dest û ser çavên xwe şuştin. Min di ser taştê de bi kelecana ji Rewşen Xanimê re behsa xewna xwe û Celadet Bedir-Xan kir. Pirs û bersivên hevpeyvînê bi niqte û bêhnokan di bîra min de bûn. Gava min ev hev-

peyvîna ha derbasî ser kaxezê kir û da Rewşen Xanimê,
ew ecêbmayî ma, wê bi çavên xwe bawer nekir.

Rewşen û Celadet Bedir-Xan

Ji rûpelê 10an heta rûpelê dawî, bersivên Celadet Alî Bedir-Xan hemû rast in û ji berhemên wî hatine girtin. Min ji bo amadekirina vê kirêbê hemû hejmarên Hawarê, hejmarên Ronahiyê, Nameya ji Mustafa Kemal re, Pirsgirêka Kurdî, Rojenotên Celadet tev dane û xwestiye portreyekî wî dexînim. Min zimanê Celadet mîna orjînalê hiştiye, lê min bi tenê "zman" bi awayê "ziman" nivîsandiye. Herçî Celadet e wî herdu awa jî bi kar anîne. Herweha min hin bersivên Celadet jî kirêbên wî yên bi tirkî wergerandine kurdî.

Wêneyê Celadet Bedir-Xan û Firar Cewerî yê li ser bergê dawî, fotomontaj e.

FIRAT CEWERÎ: *Gelo mîletên bindest bi çi awayî dikarin heyîna xwe ji serdestên xwe biparêzin?*

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Mîletên bindest heyîna xwe ji serdestên xwe bi du tiştan, bi quweta du çekan diparêzin.

– Çi ne ew herdu çek?

– Ol yek, ziman dido.

– *Baş e, mamoste, heke ola mîletê serdest û bindest yek be, wê çaxê divê mîletê bindest kîjan çekê li hemberî serdestên xwe bi kar bîne da ku bikaribe heyîna xwe biparêze?*

– Heke ola mîletê serdest û bindest yek be, hingê çek yek bi tenê ye û bend tenê ziman e.